

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Π.Μ.Σ. Ιστορία Και Φιλοσοφία Δικαίου

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: Κοινωνιολογία του Δικαίου, Επιστήμη και Τεχνολογίες

ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΟ ΕΤΟΣ: 2022-2023

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της Βησσαρίας Τ. Θάνου

Α.Μ.: 7340172202001

Κοινωνικά Δίκτυα και Αυτο-επενδύμενο σεξουαλικό κεφάλαιο:

οι αντιφάσεις των σύγχρονων δημοκρατιών.

Η περίπτωση της διαδικτυακής πλατφόρμας Only Fans

Συμβουλευτική Επιτροπή:

- α) Ελένη Ρεθυμιωτάκη
- β) Γιώργος Γιαννόπουλος
- β) Ιωάννης Φλυτζάνης

Αθήνα, Δεκέμβριος 2023

Copyright © [Βησσαρία Τ. Θάνου, 2023]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Αφιερώνεται σε όλες τις γυναίκες και στις θηλυκότητες που παλεύουν καθημερινά για ίσα δικαιώματα και δίκαιη κοινωνική και πολιτική μεταχείριση.

Ευχαριστώ τον Α., την αγαπημένη μου παρέα και την οικογένεια μου για την υποστήριξή και την υπομονή τους κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας εργασίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	6
ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	8
1.1. Η δυναμική και οι προκλήσεις της πλατφόρμας διαμοιρασμού σεξουαλικού περιεχομένου “OnlyFans”	8
1.2 Ζητήματα ασφάλειας και προστασίας της ιδιωτικότητας	12
1.3 Η έμφυλη διάσταση: ενίσχυση της γυναικείας σεξουαλικής χειραφέτησης ή εκμετάλλευσης;	14
ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ.....	18
Το νομικο-πολιτικό διακύβευμα της σεξουαλικής αυτοδιάθεσης.....	18
2.1. Η αναγνώριση της σεξουαλικής ελευθερίας: η νομική διάσταση και η πολιτική σημασία της.....	18
2.2. Οι παραβιάσεις της σεξουαλικής ιδιωτικότητας στον ψηφιακό χώρο.....	19
2.3. Φεμινιστικές προσεγγίσεις της σεξουαλικής αυτοδιάθεσης των γυναικών: πολιτισμική αντικειμενικοποίηση & οικονομική εκμετάλλευση	22
ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	28
Η κοινωνιολογική οπτική για τον πολιτιστικό μετασχηματισμό της σεξουαλικότητας και την εμπορευματοποίηση της στον 21 ^ο αιώνα.....	28
3.1. Εξατομίκευση της σεξουαλικότητας και ρευστοποίηση των σχέσεων οικειότητας ..	28
3.2. Η θεωρία της Eva Illouz: ο Καπιταλισμός του βλέμματος, το σεξουαλικό κεφάλαιο, και το υπερ-υποκείμενο	31
3.3. Συμπεράσματα για την πλατφόρμα OnlyFans ως προς την αναπαραγωγή των έμφυλων στερεοτύπων και των εμποδίων για την ενδυνάμωση των γυναικών.....	35
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	38
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	39

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι σύγχρονες κοινωνικές συνθήκες έχουν επηρεάσει τις σχέσεις οικειότητας και τις σεξουαλικές πρακτικές. Η επικράτηση της καταναλωτικής κουλτούρας στην κοινωνία του 21^{ου} αιώνα, τείνει να ενισχύει την εκμετάλλευση του ανθρώπινου σώματος και του συναισθήματος. Ταυτόχρονα η ψηφιοποίηση της επικοινωνίας και ιδίως η ανάπτυξη και η διάδοση των κοινωνικών δικτύων έχουν αναδιαμορφώσει γενικά τις ανθρώπινες σχέσεις. Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει το λεξικό της Οξφόρδης τα *κοινωνικά δίκτυα* αποτελούν σύνολο αλληλεπιδράσεων και διαπροσωπικών σχέσεων. Ο όρος σήμερα χρησιμοποιείται για να περιγράψει ιστοσελίδες, οι οποίες επιτρέπουν την διεπαφή ανάμεσα στους χρήστες, π.χ. με σχόλια, φωτογραφίες, μηνύματα, κλπ.¹ Οι πλατφόρμες και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης παρέχουν στους ανθρώπους την δυνατότητα να προβάλλουν και να διαμορφώσουν διαφορετικές όψεις της ταυτότητάς τους, συμπεριλαμβανομένης και της σεξουαλικότητάς τους. Τα άτομα αναζητούν όλο και περισσότερους ακολούθους στα κοινωνικά δίκτυα στοχεύουν στο να αποκομίσουν όσα περισσότερα likes γίνεται στην λεγόμενη οικονομία της προσοχής². Μεταξύ άλλων προβάλλουν το σώμα τους και τον ερωτισμό τους εντός του ψηφιακού περιβάλλοντος. Η ψηφιακή κουλτούρα της σεξουαλικότητας αναπαράγει και αναδιαμορφώνει τις έμφυλες ταυτότητες και σχέσεις καθώς πολιτισμός και τεχνολογία αλληλοεπιδρούν. Παράλληλα έχει αναπτυχθεί και η παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών μέσω του διαδικτύου καθώς και η ανάρτηση ερωτικού και σεξουαλικού περιεχομένου. Τα τελευταία αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα κατά την πανδημία.

Η παρούσα εργασία αναλύει την περίπτωση της πλατφόρμας OnlyFans που αρχικά κάλυψε την ζήτηση και την προσφορά σεξουαλικών υπηρεσιών κατά την πανδημία και συνέχισε να αναπτύσσεται και μετά από αυτήν. Το ερωτικό και σεξουαλικό περιεχόμενο που αναρτούν τα φυσικά πρόσωπα στην πλατφόρμα OnlyFans απευθύνεται αυστηρά σε ενήλικες δεδομένου ότι έχουν πρόσβαση σε αυτό μόνον οι συνδρομητές της πλατφόρμας. Η περίπτωση του OnlyFans, η πλατφόρμα που έγινε γνωστή για τον διαμοιρασμό σεξουαλικού περιεχομένου αποτελεί ένα παράδειγμα του οποίου η μελέτη που αναδεικνύει την πολιτισμική δυναμική της ψηφιακής τεχνολογίας και την αναπαραγωγή των έμφυλων στερεοτύπων, μια μείζονα πρόκληση στην δημοκρατία. Τίθενται ερωτήματα και προβληματισμοί που αφορούν το κατά πόσο η παραγωγή αισθησιακού υλικού που παράγεται από γυναίκες - δημιουργούς και καταναλώνεται από το ανδρικό κοινό— συμβάλλει ή όχι στο σεξισμό και τις έμφυλες διακρίσεις.

Στο πρώτο κεφάλαιο θα παρουσιαστεί η εμφάνιση, η λειτουργία και η εξέλιξη της πλατφόρμας OnlyFans και τα προβλήματα που έθεσε η λειτουργία της όπως ζητήματα ασφαλείας προσωπικών δεδομένων και παραβίασης της ιδιωτικότητας προσώπων που αναρτούν αισθησιακό περιεχόμενο στην πλατφόρμα ή αλληλοεπιδρούνε παρέχοντας σεξουαλικές υπηρεσίες μέσω αυτής. Στο

¹ Oxford Dictionary, Definition of Social Network <https://web.archive.org/web/20140626163945/http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/social-network>

² Thomas H. Davenport, John C. Beck, *The Attention Economy: Understanding the New Currency of Business*, Harvard Business Press, 30 Απρ 2001 -

δεύτερο κεφάλαιο θα αναπτυχθεί η σχετική θεωρητική συζήτηση για την σεξουαλική αυτοδιάθεση των προσώπων και ιδίως των γυναικών που συμπεριλαμβάνει και την παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών με αντάλλαγμα στο ψηφιακό περιβάλλον. Περαιτέρω θα αναπτυχθεί ο διάλογος των φιλελεύθερων με τις ριζοσπαστικές φεμινίστριες στο πεδίο των φεμινιστικών νομικών σπουδών. Οι πλατφόρμες διακίνησης σεξουαλικού περιεχομένου του είδους της OnlyFans θέτουν ηθικά και νομικά διλήμματα για το κατά πόσο συμβάλλουν στην ενδυνάμωση και χειραφέτηση των γυναικών ή την αλλοτρίωση και εμπορευματοποίηση του γυναικείου σώματος διακινώντας μια από τις ισχυρότερες πολιτισμικές αντιφάσεις των σύγχρονων δημοκρατιών. Τέλος στο τρίτο κεφάλαιο αφού παρουσιαστούν οι σημαντικότερες κοινωνιολογικές θεωρίες για την σεξουαλικότητα θα αναλυθούν οι έννοιες του καπιταλισμού του βλέμματος (“scopic capitalism”) και του “σεξουαλικού κεφαλαίου» που προτείνουν η Eva Illouz και η Dana Kaplan³ για να ερμηνεύσουν τους λόγους για του οποίους στην ύστερη νεοτερικότητα η σεξουαλικότητα και το σεξ ως αίσθηση και κοινωνική αλληλεπίδραση και εμπειρία τείνουν να αποκτήσουν ολοένα εντονότερο οικονομικό χαρακτήρα. Ειδικότερα, η επένδυση των γυναικών στον ίδιο τους το σώμα και την σεξουαλικότητά του εντάσσεται στην κεφαλαιοποίηση της σεξουαλικής υπεραξίας τους από όλες εκείνες τις επιχειρήσεις που αποκομίζουν κέρδος από αυτό. Το σεξουαλικό κεφάλαιο αποτελεί μια νέα μορφή οικονομικού κεφαλαίου που επιτρέπει στους μεν φορείς του να επιβιώνουν από αυτή την δραστηριότητα ή/και να βελτιώνουν τις προοπτικές κοινωνικής έκφρασης και ανέλιξης τους. Σε όσους δε διαμεσολαβούν στην παραπάνω παραγωγική διαδικασία αποφέρει σημαντικότερο οικονομικό όφελος ιδίως δε σε εκείνους που δραστηριοποιούνται στο ψηφιακό περιβάλλον. Η ψηφιοποίηση της ερωτικής επικοινωνίας και σεξουαλικής αλληλεπίδρασης εντάσσεται και προωθεί αυτήν την νέα οικονομική και πολιτισμική συνθήκη με αμφίροπη δυναμική. Σκοπός της εργασίας είναι να μελετηθεί και ερευνηθεί το ζήτημα της ελευθερίας των γυναικών – και συγκεκριμένα της σεξουαλικής – μέσω της κοινωνιολογικής και φεμινιστικής οπτικής. Για την μελέτη αυτή χρησιμοποιήθηκαν διάφορα θεωρητικά πλαίσια συμπεριλαμβανομένων, της φεμινιστικής, νομικής, και κοινωνικής θεωρίας καθώς και δευτερογενείς πηγές όπως κοινωνικές έρευνες, συνεντεύξεις, άρθρα, ανακοινώσεις, και θρησκευτικές πηγές.

³ Illouz E., Kaplan D., *Τι είναι το σεξουαλικό κεφάλαιο*; Μτφρ. Παπαδουλάκης Δ., επιμ. Χατζηχαράλαμπος Δ., Εκδόσεις Εικοστού Πρώτου, Αθήνα 2022, σ. 41

ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

1.1.Η δυναμική και οι προκλήσεις της πλατφόρμας διαμοιρασμού σεξουαλικού περιεχομένου “OnlyFans”

Ο Tim Stokely με τον πατέρα του Guy Stokely δημιούργησαν την πλατφόρμα OnlyFans το 2016 στο Λονδίνο, επενδύοντας μόλις 12.500 δολάρια. Η αρχική λειτουργία της πλατφόρμας αφορούσε το διαμοιρασμό περιεχομένου – φωτογραφίες και βίντεο – μεταξύ διάσημων προσώπων και των θαυμαστών τους. Πλέον, η πλατφόρμα επιτρέπει τη δημιουργία λογαριασμού μόνο σε ενήλικες άνω των 18 ετών καθώς το περιεχόμενο που αναρτάται από τους δημιουργούς – content creators⁴, είναι κυρίως σεξουαλικό. Αυτό οφείλεται στην εξαγορά της πλατφόρμας το 2018. Συγκεκριμένα, ο ουκρανο-αμερικανικής καταγωγής επιχειρηματίας Leonid Radvinsky εξαγόρασε το 75% του κεφαλαίου της πλατφόρμας OnlyFans και έκτοτε αποκαλείται ως ο «βαρόνος του πορνό».⁵ Ενδεικτικά, τον Νοέμβρη του 2020 το OnlyFans σημείωσε κέρδη 400 εκατομμυρίων δολαρίων, μια αύξηση κατά 540% μεγαλύτερη σε σχέση με το 2019, με το 80% του καταναλωτικού κοινού να είναι αμερικανοί. Τα παραπάνω κέρδη σημειώνονται από τους συνδρομητές και τους παραγωγούς, αφού οι τελευταίοι ανεβάζοντας την εμπορική τους σελίδα, θέτουν μια μηνιαία συνδρομή ώστε κάποιος να έχει πρόσβαση στο λογαριασμό τους. Οι συνδρομές ποικίλουν από 4,99 δολάρια έως και 49,99 δολάρια. Χαρακτηριστικά, φαίνεται ότι η πλατφόρμα το 2022 σημείωνε κέρδη ύψους 1 εκατομμυρίου την ημέρα.⁶

Το OnlyFans άκμασε κατά την περίοδο της πανδημίας covid – 19. Τον Μάρτιο του 2020 ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας ανακοινώνει τα μέτρα για την αντιμετώπιση της πανδημίας με βασικό πρωτοφανές μέτρο, την απαγόρευση κυκλοφορίας των πολιτών και την αναγκαστική παύση λειτουργίας στους περισσότερους επαγγελματικούς κλάδους. Ενδεικτικά, σύμφωνα με έρευνα του Economic Policy Institute, τον Φεβρουάριο του 2021, 11.9 εκατομμύρια πολίτες έμειναν άνεργοι στις Η.Π.Α.⁷ Συνεπώς, η περίοδος της πανδημίας επηρέασε εκατομμύρια εργαζόμενους, με αποτέλεσμα είτε να περιοριστούν τα οικιακά εισοδήματα, είτε να εκμηδενιστούν. Έτσι, στη βιομηχανία της σεξεργασίας και στο χώρο του αισθησιακού ερωτικού θεάματος, οι σεξεργάτριες και χορεύτριες βίωσαν δραματική μείωση στα εισοδήματα τους. Η εναλλακτική λύση βρέθηκε μέσω της πλατφόρμας OnlyFans. Συγκεκριμένα, οι χρήστες της πλατφόρμας OnlyFans αυξήθηκαν από 20 εκατομμύρια σε 120 εκατομμύρια εγγεγραμμένους χρήστες κατά της διάρκεια της πανδημίας covid-19, ενώ σήμερα η πλατφόρμα σημειώνει 240 εκατομμύρια χρήστες.⁸

Το γεγονός ότι η πλατφόρμα αυτή προσφέρει την άνεση και ευκολία να μπορεί ο καθένας να γίνει

⁴ Δημιουργοί περιεχομένου στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης

⁵ Graham Jennifer, «Prespective: Only Fans’ soft prostitution is ruining lives in real time», 12 Σεπτεμβρίου 2023, <https://www.deseret.com/2023/9/11/23859829/onlyfans-porn-degradation-culture-reframed>

⁶ Ibid.

⁷ Goud Elise, Melat Kassa, «Low-wage, low-hours workers were hit hardest in the Covid-19 recession», 20 Μαΐου 2021, <https://www.epi.org/publication/swa-2020-employment-report/>

⁸ Muniz Carolina, «What is OnlyFans and how does it work: history and evolution of a controversial social network», 10 Οκτωβρίου 2023, <https://marketing4ecommerce.net/en/what-is-onlyfans-and-how-does-it-work-history/>

δημιουργός τέτοιου είδους υλικού και να αποκομίσει κέρδη, προσέλκυσε το ενδιαφέρον πολλών influencers αλλά και ατόμων που δεν ταυτίζονται με την εργασιακή ταυτότητα της σεξεργασίας. Έτσι, υπήρξαν κύματα αντιδράσεων από τη συγκεκριμένη κοινότητα ότι δεν πρόκειται για μια απλή διαδικασία η σεξεργασία- παρατίθεται αυτολεξεί κομμάτι από συνέντευξη σεξεργάτριας μεταφρασμένο στα ελληνικά: «Σίγουρα, κάν' το! Δημιούργησε ένα (προφίλ) OnlyFans, ξεκίνα τις live εμφανίσεις - αλλά αυτό σημαίνει πως τώρα πρέπει να υποστηρίξεις τους σεξεργάτες όλο το χρόνο», είπε η Βαλεντίν, σεξεργάτρια στο Πόρτλαντ στη New York Times. «Δεν μπορείς απλώς να εμπλακείς επειδή νομίζεις ότι είναι εύκολο και στο τέλος να τα παρατήσεις... Η ιδέα ότι όλες οι σεξεργάτριες κερδίζουν πολλά χρήματα - ή ότι απλώς εμφανίζουμε τα σώματά μας και δεν έχουμε καμία αξιοπρέπεια και καθόλου μυαλό δεν ισχύει. Είναι πραγματικά πολύ περισσότερο από αυτό. Είμαστε όλοι άνθρωποι».⁹ Η συνεντευξιαζόμενη τονίζει την δυσκολία αλλά και την αβεβαιότητα του κέρδους της σεξεργασίας¹⁰ καθώς και ότι πρόκειται για ένα επάγγελμα που κάθε άνθρωπος μπορεί να ασκήσει και δεν υπάρχουν κάποιες ιδιότητες που χαρακτηρίζουν τα πρόσωπα που το ασκούν.

Το OnlyFans μπορεί να θεωρηθεί ως ένας νέος τρόπος διεκπεραίωσης παλιών διαδικασιών με σύγχρονο τρόπο και άρα μια τεχνολογία. Ο καθηγητής νομικής Roger Brownsword διατυπώνοντας τον ορισμό για τις νέες τεχνολογίες αναφέρει ότι «οι νέες τεχνολογίες προσφέρουν στους ανθρώπους νέα εργαλεία, νέους τρόπους για να διεκπεραιώνουν παλιές διαδικασίες αλλά δίνουν τη δυνατότητα να κάνουν και εντελώς καινούρια πράγματα. Με κάθε νέο εργαλείο, προκύπτει μια καινούρια επιλογή που σύμφωνα με αυτή υπάρχει μια βελτίωση ή επέκταση της ανθρώπινης ελευθερίας».¹¹ Αν συγκρίνουμε το OnlyFans με άλλα κοινωνικά δίκτυα, όπως το Facebook, το Instagram, το Twitter, το Tik Tok, η συγκεκριμένη πλατφόρμα μπορεί να θεωρηθεί ότι αντιπροσωπεύει ένα «νέο μέσο», καθώς επιτρέπει στους ανθρώπους να επωφεληθούν άμεσα από το δικό τους ψηφιακό περιεχόμενο. Επομένως, θα μπορούσαμε να πούμε ότι το OnlyFans δίνει τη δυνατότητα στους χρήστες να αποκομίσουν οικονομικά κέρδη από περιεχόμενο – αναρτήσεις που θα μπορούσαν να δημοσιεύουν δωρεάν σε κάποιο άλλο κοινωνικό δίκτυο. Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε τον Δεκέμβριο του 2023, το 70% των content creators στο OnlyFans είναι γυναίκες, ενώ το 29% είναι άνδρες και το 1%¹² αυτοπροσδιορίζεται ως non – binary και genderqueer.¹³ Συνεπώς, φαίνεται ότι το OnlyFans αποτελεί ένα νέο εργαλείο, αφού λειτουργεί ως ένα νέο μέσο ώστε οι γυναίκες να παράγουν εισόδημα εκμεταλλευόμενες την σεξουαλικότητά τους. Το OnlyFans εκπροσωπεί ένα νέο τρόπο διεκπεραίωσης παραδοσιακών διαδικασιών που αφορούν την αγορά του σεξ.

⁹ Espinoza Joshua, «OnlyFans Explained: What You Need to Know About the NSFW Site», 4 Απριλίου 2023 <https://www.complex.com/life/a/joshua-espinoza/what-is-onlyfans-explainer>

¹⁰ Σε όλη την εργασία η σεξεργασία περιγράφει την εμπορική συναλλαγή που περιλαμβάνει την παροχή σεξουαλικές πράξεων ως υπηρεσίες με αντάλλαγμα το οικονομικό κέρδος

¹¹ Brownsword R., Scotford E., Yeung K., «The Oxford Handbook of Law, Regulation and Technology», 2017, Oxford University Press, σ. 51

¹² Castillo Lorena, «Must – Know OnlyFans Gender Statistics», 23 Δεκεμβρίου 2023, <https://gitnux.org/onlyfans-gender-statistics/>

¹³ Το μη-δυναδικό, (αγγλ: non-binary) ή genderqueer (ελληνικά: φυλοπαράξενο), είναι η ύπαρξη ενός φάσματος ταυτοτήτων φύλου που δεν είναι αποκλειστικά αρρενωπές ή θηλυκές —ταυτότητες που βρίσκονται έξω από το δυναδικό φύλο.

Το OnlyFans είναι ένα κοινωνικό δίκτυο, ένα σύνολο αλληλεπιδράσεων και διαπροσωπικών σχέσεων δεδομένου ότι ο όρος σήμερα χρησιμοποιείται και για να περιγράψει ιστοσελίδες, οι οποίες επιτρέπουν την διεπαφή ανάμεσα στους χρήστες, π.χ. με σχόλια, φωτογραφίες, άλλες πληροφορίες από σχετική βιβλιογραφία. Αναζητώντας στο διακομηστή το OnlyFans, εμφανίζεται η επίσημη ιστοσελίδα στην οποία αναγράφονται τα πεδία «εγγραφή» ή «σύνδεση», ενώ η πρόσβαση και δημιουργία λογαριασμού επιτρέπεται σε άτομα 18 ετών και άνω. Όταν κάποιος δημιουργεί λογαριασμό στο OnlyFans, μπορεί να προσθέσει δύο πιστωτικές κάρτες, οι οποίες εξυπηρετούν δύο διαφορετικές περιπτώσεις. Στην περίπτωση Α – αν κάποιος επιθυμεί να έχει πρόσβαση στα προφίλ¹⁴ παραγωγών ερωτικού περιεχομένου, οφείλει να παρέχει τα στοιχεία της κάρτας του για να προχωρήσει σε πληρωμή. Αν όμως επιθυμεί να παράγει ο ίδιος/ η ίδια περιεχόμενο, χρειάζεται η καταχώρηση των στοιχείων της κάρτας του/της ώστε να λαμβάνει τις αντίστοιχες πληρωμές. Όπως υποδεικνύεται και από το όνομα της πλατφόρμας OnlyFans, μόνο οι «fans»¹⁵ που είναι διαθέσιμοι να πληρώσουν συνδρομή, για το αναρτημένο περιεχόμενο μπορούν να έχουν πρόσβαση στο εκάστοτε προφίλ. Συνεπώς, η πλατφόρμα απαιτεί την αγορά συνδρομής ώστε να παρέχεται η πρόσβαση στο περιεχόμενο των influencers¹⁶ που ο χρήστης επιθυμεί να παρακολουθεί στην συγκεκριμένη πλατφόρμα.

Στο OnlyFans υπάρχει ποικιλία περιεχομένου, όμως, το κύριο είδος υλικού που αναρτούν οι παραγωγοί, φαίνεται να είναι φωτογραφίες και βίντεο με σεξουαλική/πορνογραφική αισθητική. Στη πλατφόρμα υπάρχουν δημιουργοί, με το υλικό τους να προορίζεται σε αυτούς που ψάχνουν συμβουλές γυμναστικής, συνταγές μαγειρικής, συμβουλές για μακιγιάζ, ταξιδιωτικό υλικό κλπ. Ωστόσο, στην «αρχική σελίδα»¹⁷ του χρήστη εμφανίζονται «διαφημίσεις»¹⁸ για την προώθηση λογαριασμών με ερωτικό-σεξουαλικό περιεχόμενο. Αν και αυτοί οι λογαριασμοί φαίνεται να δίνουν τη δυνατότητα δωρεάν πρόσβασης στις αναρτήσεις τους, οι παραγωγοί περιεχομένου μπορούν να επιβάλλουν χρεώσεις για να δει κάποιος το υλικό τους. Λαμβάνοντας υπόψη τα λεγόμενα διάφορων γυναικών δημιουργών στα social media¹⁹ που δηλώνουν υψηλά εισοδήματα μέσω της πλατφόρμας OnlyFans, το ημί-γυμνο ή γυμνό σώμα και γενικότερα οι φωτογραφίες και τα βίντεο που περιέχουν σεξουαλικές πόζες, αποτελούν αδιαμφισβήτητα δημοφιλείς περιεχόμενο για τους χρήστες της συγκεκριμένης πλατφόρμας.

Το OnlyFans είναι μια πλατφόρμα διαμοιρασμού περιεχομένου. Η ψηφιοποίηση έδωσε περαιτέρω ώθηση στην εμπορευματοποίηση του σεξ.. Η ψηφιακή πλατφόρμα του OnlyFans μπορεί να κατηγοριοποιηθεί ως πλατφόρμα διαμοιρασμού περιεχομένου – content delivery platform (CDN). Αποτελεί τον τρόπο ψηφιακού διαμοιρασμού υλικού στους χρήστες. Το υλικό μπορεί να είναι ακουστικό, οπτικό (βίντεο και φωτογραφίες), κείμενο κ.α. Η συγκεκριμένη κατηγορία επιτρέπει

¹⁴ Διαδικτυακοί λογαριασμοί στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης

¹⁵ Θαυμαστές

¹⁶ Άτομα που επηρεάζουν την κοινή γνώμη (κυρίως στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης)

¹⁷ Η πρώτη σελίδα που εισέρχεται ένας χρήστης όταν ανοίγει ένα κοινωνικό δίκτυο – στην αρχική σελίδα παρουσιάζονται οι καινούριες αναρτήσεις των λογαριασμών που ο χρήστης ακολουθεί

¹⁸ Διαφήμιση είναι διαδικασία γνωστοποίησης και επηρεασμού του καταναλωτικού κοινού για ένα προϊόν ή μια υπηρεσία επί πληρωμή.

¹⁹ Κοινωνικά δίκτυα

τον εύκολο διαμοιρασμό υλικού καθώς και τη βελτιστοποίησή του. Όπως αναφέρει η Sanders, ο ορισμός «πλατφόρμα διαμοιρασμού περιεχομένου» αναφέρεται σε συγκεκριμένες πλατφόρμες που φιλοξενούν και πουλούν διαδικτυακά περιεχόμενο που παράγεται από ενήλικες και παράγεται από τους ίδιους τους ενήλικες χρήστες της πλατφόρμας.²⁰ Έτσι οι σεξεργάτριες έχουν τη δυνατότητα να δημιουργήσουν το δικό τους υλικό και μπορούν να ελέγχουν το υλικό που αναρτούν στο προφίλ τους. Η πλατφόρμα OnlyFans παρέχει όλο το τεχνολογικό και οικονομικό υπόβαθρο ώστε οι πελάτες – χρήστες να μπορούν να αγοράζουν υλικό, ενώ η ίδια η πλατφόρμα ωφελείται, αφού αποκομίζει μέρος από τα κέρδη των παραγωγών. Σε περίπτωση κερδών, οι content creators λαμβάνουν το 80% του συνολικού κέρδους και το υπόλοιπο 20% παρακρατείται από την πλατφόρμα ως αντίτιμο για την υπηρεσία που διαμοιρασμού περιεχομένου που παρέχει.²¹ Το επιχειρηματικό μοντέλο του OnlyFans θέτει τις μεμονωμένες παραγωγούς αισθησιακού περιεχομένου ως τους βασικούς «πελάτες» που θα παράξουν οικονομικό όφελος για την πλατφόρμα. Αναφορικά, τον Οκτώβριο του 2023, η πλατφόρμα είχε 3.2 εκατομμύρια εγγεγραμμένους δημιουργούς περιεχομένου από όλο τον κόσμο.²²

Η πλατφόρμα OnlyFans αποτελεί ένα νέο μέσο για όσους/ες επιθυμούν να προσφέρουν υπηρεσίες ερωτικού και σεξουαλικού περιεχομένου. Παρουσιάζει δε κάποια πλεονεκτήματα. Παρέχει το απαιτούμενο τεχνολογικό πλαίσιο για το διαδικτυακό εμπόριο σεξουαλικού οπτικο-ακουστικού υλικού μαζί με μια μορφή προστασίας στις εργάτριες του σεξ από πιθανές σωματικές βλάβες που εγκυμονεί η παραδοσιακή σεξεργασία. Η Angela Jones²³ επισημαίνει ότι τα οφέλη της σεξεργασίας στον ψηφιακό κόσμο των κοινωνικών δικτύων, επιτρέπει την διεκδίκηση υψηλότερων κερδών από τις εργάτριες του σεξ αφού οι ίδιες που επιλέγουν το «πελατολόγιο» τους και όχι το αντίστροφο (που συμβαίνει έτσι κι αλλιώς στην παραδοσιακή σεξεργασία). Αν και το OnlyFans ως πλατφόρμα δεν επιτρέπει την σεξεργασία εκτός αυτής, η διάχυση της πληροφορίας ότι η ψηφιακή σεξεργασία έχει συμβάλλει στην αύξηση των εισοδημάτων των επαγγελματιών, παραμένει σχετική με την δημοτικότητα της ίδιας της πλατφόρμας. Ο ψηφιακός κόσμος γίνεται ευρύτερα προσβάσιμος σε πελάτες από διαφορετικές οικονομικές τάξεις, καθώς χωρίς να είναι απαραίτητη η σωματική επαφή, η αγορά επεκτείνει τα όριά της προσφέροντας σε πελάτες μέσω του υπολογιστή ή του κινητού τους.

Επιπλέον, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι συνθήκες εργασίας για τις σεξεργάτριες γίνονται πιο ευνοϊκές, αφού μπορούν να περιορίσουν τις ώρες εργασίας και να αυξήσουν το εισόδημά τους. Οι γνωτοί/ες influencers και τα μοντέλα των κοινωνικών δικτύων, συνήθως έχουν υψηλότερα εισοδήματα – για παράδειγμα, ανάλογα με το πόσους χιλιάδες ή εκατομμύρια followers έχει ένας/μία influencer στο προφίλ του στο Instagram, μπορεί να πληρωθεί και εκατομμύρια δολάρια ή ευρώ για μια ανάρτηση με τοποθέτηση προϊόντος. Συνεπώς, στην περίπτωση του OnlyFans

²⁰ Sanders T., Scoular J., Campbell R., Pitcher J., Cunningham S. «Internet Sex Work: Beyond the gaze», Springer, 2018, σ. 38

²¹ Carolina Muniz, «What is OnlyFans and how does it work: history and evolution of a controversial social network», 10 Οκτωβρίου 2023, <https://marketing4ecommerce.net/en/what-is-onlyfans-and-how-does-it-work-history/>

²² Ibid.

²³ Angela Jones, «Sex work in a digital era», Sociology Compass, 2015, [Sex Work in a Digital Era \(aegean.gr\)](https://doi.org/10.1111/soc11211) σ. 559 – 567

υποστηρίζεται ότι η ευελιξία και οι λιγότερες ώρες εργασίας λειτουργούν ως κίνητρα για την προσέλκυση ολοένα και περισσότερων σεξεργατριών στο συγκεκριμένο κοινωνικό δίκτυο. Με αυτόν τον τρόπο παράγουν μεγαλύτερα οικονομικά οφέλη για τις ίδιες, χρησιμοποιώντας το σώμα τους έμμεσα, δηλαδή μόνο για «κινηματογραφικούς» σκοπούς και όχι άμεσα μέσω του παραδοσιακού σεξ. Επιπλέον περιορίζεται η ανάγκη μεσαζόντων και προαγωγών²⁴. Μέσω του OnlyFans δίνεται η δυνατότητα στις γυναίκες σεξεργάτριες να είναι ανεξάρτητες τόσο οικονομικά όσο και σκηνοθετικά.

1.2 Ζητήματα ασφάλειας και προστασίας της ιδιωτικότητας

Το OnlyFans φαίνεται να έχει αναδειχθεί σε ένα δημοφιλές κοινωνικό δίκτυο με εκατομμύρια χρήστες. Έχει σημασία να αναλύσουμε τους κινδύνους που ενδέχεται να αντιμετωπίσουν τόσο οι συνδρομητές όσο και οι content creators στο OnlyFans. Σύμφωνα με έρευνα, οι κίνδυνοι για τους παραγωγούς περιεχομένου αφορούν την ψευδή προώθηση του προφίλ τους, την παραβίαση των πνευματικών δικαιωμάτων, την κλοπή της ταυτότητας του παραγωγού και την παράνομη παρακολούθηση.²⁵ Σχετικά με την ψευδή προώθηση του λογαριασμού, είναι γνωστό ότι το OnlyFans αποτελεί μια πολύ ανταγωνιστική πλατφόρμα για τους δημιουργούς υλικού. Συνεπώς, είναι σύνηθες για τους content creators να στρέφονται σε εταιρείες που αναλαμβάνουν την διαδικτυακή διαφήμιση των λογαριασμών εντός της πλατφόρμας με στόχο να γίνει όσο περισσότερο γνωστό το προφίλ τους και να προσελκύσουν εκατοντάδες ακόλουθους.

Η εξαπάτηση γίνεται με τις ψεύτικες εταιρείες προώθησης να έρχονται σε επαφή με τις παραγωγούς μέσω άλλων ιστοσελίδων και όχι μέσω του OnlyFans. Οι λογαριασμοί στο OnlyFans είναι ιδιωτικοί, ενώ οι χρήστες που επιθυμούν να δουν τις αναρτήσεις ενός λογαριασμού οφείλουν να καταβάλλουν και την αντίστοιχη συνδρομή. Η παραβίαση πνευματικών δικαιωμάτων τους²⁶ αποτελεί κίνδυνο που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι content creators. Οι διαρροές περιεχομένου είναι συνηθισμένες στη διαδικτυακή κοινότητα του OnlyFans, αφού οι συνδρομητές μπορούν, παράνομα, να βιντεοσκοπούν και να αναρτούν σε άλλες ιστοσελίδες, το υλικό ιδιωτικών λογαριασμών. Το OnlyFans, επιθυμώντας να διατηρήσει την αξιοπιστία του και την φήμη του ως ασφαλής πλατφόρμα διαμοιρασμού σεξουαλικού περιεχομένου, προτείνει την τοποθέτηση λογοτύπου σε κάθε βίντεο και φωτογραφία που αναρτάται στα ιδιωτικά προφίλ των παραγωγών. Ακόμη, η εταιρεία Fenix²⁷ που διαχειρίζεται το OnlyFans, απασχολεί μια εξειδικευμένη ομάδα δικηγόρων που ασχολείται συγκεκριμένα με τις παραβιάσεις πνευματικών δικαιωμάτων και αναλαμβάνει την έκδοση αναφορών με στόχο την άμεση αφαίρεση οπτικό-ακουστικού υλικού που ανήκει σε content creators του OnlyFans, από άλλες ιστοσελίδες, ενώ διαθέτει και ειδικές μηχανές αναζήτησης που αφορούν τον εντοπισμό παράνομης διακίνησης φωτογραφιών και βίντεο

²⁴ Επάγγελμα που προάγει τις γυναίκες στη σεξεργασία

²⁵ Aliza Vingderman, Gabe Turner, «Is OnlyFans safe?», 5 Ιανουαρίου 2024, <https://www.security.org/digital-safety/is-onlyfans-safe/>

²⁶ Επίσημος Ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης «Πνευματικά Δικαιώματα» (Πνευματική Ιδιοκτησία | Κατοχύρωση στην ΕΕ - Your Europe (europa.eu))

²⁷ Malu Cursino, «OnlyFans: Who is Leonid Radvinsky, the elusive owner of a porn empire?», 27 Αυγούστου 2023, <https://www.bbc.com/news/world-66615008> (Fenix, the business that owns OnlyFans... Mr Radvinsky being based in the US.)

των παραγωγών.

Στον κόσμο των κοινωνικών δικτύων, κάθε χρήστης καλείται να δημιουργήσει μια διαδικτυακή ταυτότητα. Έχουν υπάρξει περιπτώσεις κλοπής της ταυτότητας μοντέλων με προφίλ στα κοινωνικά δίκτυα Instagram και Tik Tok. Πρακτικά, οι «διαδικτυακοί» κλέφτες, χρησιμοποιούν το υλικό (φωτογραφίες και βίντεο) που έχουν μεταφορτώσει παράνομα από τα προφίλ διάφορων influencers και μοντέλων, και δημιουργούν ψεύτικα προφίλ στο OnlyFans με το συγκεκριμένο υλικό. Για αυτό το λόγο, η πλατφόρμα πλέον, έχει ενεργοποιήσει δύο βήματα επιβεβαίωσης των εν δυνάμει χρηστών – παραγωγών την πλατφόρμας, αφού απαιτεί τη διάθεση των στοιχείων της ταυτότητας καθώς και τραπεζικά στοιχεία. Το τμήμα τεχνικής υποστήριξης της πλατφόρμας OnlyFans, που ανήκει στην εταιρεία Zendesk, σε περιπτώσεις διαχείρισης τεχνικών προβλημάτων, διατηρεί το δικαίωμα να ζητήσει και από τους χρήστες – συνδρομητές και παραγωγούς - ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα που αφορούν πιστωτικές κάρτες, τα στοιχεία του διπλώματος οδήγησης, τα στοιχεία του διαβατηρίου, διεύθυνση κατοικίας αλλά και τραπεζικές ενημερώσεις σχετικά με τα ποσά που δαπανήθηκαν σε συνδρομές για την πρόσβαση σε περιεχόμενο δημιουργών του Only Fans. Ωστόσο, πρώην υπάλληλοι της Zendesk κατήγγειλαν ότι είχαν πρόσβαση σε αυτά τα δεδομένα και μετά τη λήξη της συνεργασίας τους με την εταιρεία. Ανάλογες περιπτώσεις με διαρροή ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων σημειώθηκαν το 2016 και το 2020 με τις πορνογραφικές ιστοσελίδες Brazzers & Lucious, αντίστοιχα, ενώ το 2020 ερευνητές ανακάλυψαν διαρροή προσωπικών δεδομένων στην πλατφόρμα pussycash.com από την πλευρά των δημιουργών.²⁸

Υπάρχουν καταγεγραμμένες περιπτώσεις διαρροής ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων των content creators που οδήγησαν σε περιστατικά παρενόχλησης. Συγκεκριμένα, συνεντευξιαζόμενη εργάτρια του σεξ στα πλαίσια έρευνας αναφέρει ότι «δεν καταλαβαίνουν ότι είμαι ένας ζωντανός άνθρωπος και δεν πιστεύουν ότι έχω όρια».²⁹ Ορισμένοι πελάτες έχουν επιχειρήσει την παραβίαση της ιδιωτικότητας των content creators που παράγουν σεξουαλικό περιεχόμενο σε ζωντανή μετάδοση παρακάμπτοντας πρωτόκολλα ασφαλείας. Επιπλέον, γυναίκες – παραγωγοί έχουν καταγγείλει ότι συνδρομητές στο προφίλ τους στην πλατφόρμα OnlyFans, τις έχουν απειλήσει με απαγωγή. Σε συνέντευξη της στη DailyMail μια 21χρονη δημιουργός ανέφερε περιστατικό παρενόχλησης και απειλής από έναν συνδρομητή - θαυμαστή που διέρρευσε τα προσωπικά της στοιχεία. Όμως, η πλατφόρμα αρνήθηκε να αναλάβει νομική δράση ή να την αποζημιώσει για τη ζημιά που της προκάλεσε.³⁰

²⁸ Cole Samantha, «Former OnlyFans Employees Could Access Users' and Models' Personal Information », 30 Σεπτεμβρίου 2021, (vice.com)

²⁹ Bays Ekaterina, «Exploitation or Empowerment? Women's Experiences in the Cam Modeling Industry», Scholar Works at University of Montana, 2019

³⁰ Jackson Candice, «Why shouldn't sign up for OnlyFans: Australian government warns against joining amateur porn site made famous by Z-list reality stars», 27 Απριλίου 2020 (Why you shouldn't sign up for OnlyFans. Australian government warns | Daily Mail Online

1.3 Η έμφυλη διάσταση: ενίσχυση της γυναικείας σεξουαλικής χειραφέτησης ή εκμετάλλευσης;

Οι γυναίκες που παράγουν αισθησιακό υλικό στο OnlyFans αλλά και σε άλλες πλατφόρμες διαμοιρασμού σεξουαλικού περιεχομένου φαίνεται να περιθωριοποιούνται πιο εύκολα και να είναι πιο ευάλωτες σε κοινωνικές διακρίσεις. Αυτό επηρεάζει γενικότερα τις εργατρίες του σεξ και τη δυνατότητα πρόσβασης σε οικονομικές υπηρεσίες. Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνουν οι Raven Bowen και Vicky Bungay, *στίγμα μπορεί να οριστεί μια κοινωνικά κατασκευασμένη εμπειρία περιθωριοποίησης που υποτιμά την ταυτότητα, τις κοινωνικές συνεισφορές και τη δυνατότητα κάποιου να αλληλοεπιδράσει εντός των κοινωνικών και δομικών σχέσεων που ο ίδιος συνάπτει*.³¹ Αν και το στίγμα φαίνεται να επηρεάζει τα άτομα σε προσωπικό επίπεδο, έρευνες έχουν εξετάσει το κατά πόσο το στίγμα απορρέει από έμφυλες σχέσεις εξουσίας.³² Φαίνεται ότι το ποιος/α στιγματίζεται καθορίζεται από τις κυρίαρχες ομάδες και τις ιδέες τους. Συνεπώς, στην περίπτωση της εργασίας στο σεξ, το στίγμα βιώνεται με διαφορετικό τρόπο από τις γυναίκες σεξεργάτριες, με αναφορά στον χρόνο, τον τόπο και το κοινωνικό συγκείμενο εντός του οποίου λειτουργούν οι παραπάνω σχέσεις. Ο κοινωνικός αποκλεισμός των σεξεργατριών ασκεί ψυχολογική πίεση, επιφέρει κατάθλιψη και αίσθημα απομόνωσης, επηρεάζοντας αρνητικά την ψυχική τους υγεία. Ακόμη, φαίνεται ότι προκύπτουν δυσκολίες στην επικοινωνία και την σύναψη σχέσεων με άλλα άτομα, καθώς το ίδιο το επάγγελμα της σεξεργασίας μπορεί να προκαλέσει αποστάσεις και προκαταλήψεις στο οικείο περιβάλλον τους.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός έχει και οικονομικές συνέπειες. Σύμφωνα με την Gwyn Easterbrook – Smith³³ ο σύνδεσμος επισφάλειας και στίγματος αποτελεί χαρακτηριστικό της εργασίας στην λεγόμενη «gig-economy». Μπορεί μεν η διαδικτυακή σεξεργασία να υπάρχει εδώ και πολλές δεκαετίες, αλλά το OnlyFans έχει αναδειχθεί στην κύρια πλατφόρμα που εμπορευματοποιεί το σεξ παρά τον αρχικό σκοπό για τον οποίο δημιουργήθηκε.³⁴ Ωστόσο, φαίνεται ότι το OnlyFans όπως και άλλες πλατφόρμες που εμπορευματοποιούν το σεξ είναι ευάλωτες στον στιγματισμό και τις διακρίσεις των σεξεργατριών που τις χρησιμοποιούν, επηρεάζοντας δραματικά και την πρόσβασή τους στις παροχές που συνοδεύουν την εργασία στον πραγματικό κόσμο. Όταν *Αύγουστο του 2021, το OnlyFans ανακοίνωσε ότι θα απαγόρευε το σεξουαλικό περιεχόμενο ως απάντηση στην πίεση που δεχόταν από τράπεζες και οικονομικά ιδρύματα* πολλές εκατομμύρια γυναίκες content creators κινδύνευσαν να μείνουν άνεργες.³⁵ Η περίπτωση του OnlyFans δεν είναι βέβαια η μόνη πλατφόρμα διαμοιρασμού σεξουαλικού περιεχομένου που πιέστηκε από τα οικονομικά ιδρύματα προκειμένου να συμμορφωθεί με βασικούς κανόνες διασφάλισης της νόμιμης λειτουργίας της. Το ίδιο συνέβη και με την πορνογραφική ιστοσελίδα PornHub που αντιμετωπίστηκε με παρόμοιο τρόπο το 2020 όταν απαγορεύτηκε στους επισκέπτες της

³¹ Bowen, R., & Bungay, V., «Taint: An examination of the lived experiences of stigma and its lingering effects for eight sex industry experts», 2016, *Culture, Health & Sexuality*, <https://doi.org/10.1080/13691058.2015.1072875> σ.187

³² Bjønness, J., Nencel, L. S., Skilbrei, M.-L., «*Reconfiguring Stigma in Studies of Sex for Sale*: Routledge», 2021

³³ Easterbrook-Smith Gwyn, «OnlyFans as gig-economy work: a nexus of precarity and stigma» at *Porn Studies*, 2023, Taylor & Francis Groups, <https://doi.org/10.1080/23268743.2022.2096682>, σ. 252

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid, σ. 253

ιστοσελίδα, η δυνατότητα πληρωμής με πιστωτική κάρτα.³⁶ Αυτό το δεδομένο αυξάνει ακόμη περισσότερο την επισφάλεια της εργασίας των γυναικών που καταλήγουν να εξαρτώνται απόλυτα από την λειτουργία της πλατφόρμας.

Η διαδικτυακή σεξεργασία όπως και κάθε είδους επάγγελμα που γίνεται διαδικτυακά, περιβάλλεται από οικονομική επισφάλεια, αφού η εκάστοτε πλατφόρμα μπορεί οποιαδήποτε στιγμή να σταματήσει τη λειτουργία της χωρίς να υποχρεούται σε αποζημίωση των χρηστών, που χάρη σε αυτούς η ίδια η πλατφόρμα παράγει οικονομικό κέρδος. Υπενθυμίζεται ότι το OnlyFans κρατά προμήθεια 20% επί της συνδρομής που πληρώνει ο εκάστοτε χρήστης στην content creator για να έχει πρόσβαση στις αναρτήσεις της. Επιπλέον, η σεξεργασία, γράφει η Easterbrook-Gwyn, υπήρξε ανέκαθεν ένας κλάδος που χαρακτηρίζεται από οικονομική επισφάλεια, ενώ οι πλατφόρμες με σεξουαλικό περιεχόμενο που βασίζονται σε τραπεζικά ιδρύματα ως εξωτερικούς συνεργάτες για την επεξεργασία των διαδικτυακών πληρωμών, τοποθετεί τις εργάτριες του σεξ στο κέντρο της οικονομικής επισφάλειας και του στίγματος που διαρθρώνεται γύρω τόσο από την σεξεργασία όσο και την πορνογραφία.³⁷ Τέλος, στην Αμερική, κατά την προεδρεία του Donald Trump, εισήχθησαν οι κανονισμοί SESTA (Stop Enabling Sex Traffickers) και FOSTA (Fight Online Sex Trafficking). Οι κανονισμοί αυτοί, αν και ψηφίστηκαν με σκοπό τον περιορισμό της διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την σεξουαλική δουλειά και εκμετάλλευση (trafficking), φαίνεται ότι επηρέασαν αρνητικά τις ίδιες τις σεξεργάτριες. Πιο συγκεκριμένα, όπως αναφέρεται στην επίσημη ιστοσελίδα ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης σχετικά με τους κανονισμούς SESTA και FOSTA, αυτοί οι νόμοι έχουν επηρεάσει αρνητικά τα άτομα που επιχειρήσαν να βοηθήσουν, αφού οι σεξεργάτριες και τα θύματα sex trafficking εξωθούνται σε επικίνδυνες συνθήκες και περιπτώσεις εκμετάλλευσης.³⁸ Αμερικανίδες σεξεργάτριες υποστηρίζουν πως αυτοί οι κανονισμοί έχουν περιορίσει τη δυνατότητά τους να δέχονται πληρωμές για τις διαδικτυακές τους υπηρεσίες μέσω εφαρμογών τραπεζικών πληρωμών ενώ η μετάβαση στη διαδικτυακή σεξεργασία, κατά την περίοδο της πανδημίας Covid-19, απαιτούσε την διευκόλυνση των διαδικτυακών πληρωμών.³⁹

Συνοψίζοντας, οι σεξεργάτριες ανέκαθεν περιθωριοποιούνταν, με τα εισοδήματά τους να είναι πάντα επισφαλής. Υπάρχουν διάφορα νομοθετικά μοντέλα της σεξεργασίας τα οποία περιλαμβάνουν μερική ή και ολική εγκληματικοποίηση της πορνείας.⁴⁰ Για παράδειγμα, το σουηδικό και νορβηγικό μοντέλο εγκληματικοποιούν την αγορά του σεξ⁴¹. Βρισκόμαστε στο μεταίχμιο όπου οι πολιτισμικοί διάλογοι σχετικά με το sex trafficking και την σεξουαλική εκμετάλλευση των γυναικών διευρύνουν τα όρια από την παραδοσιακή σεξεργασία στην διαδικτυακή. Η αυστηροποίηση των κανονισμών φαίνεται να έχει αρνητικές επιπτώσεις στις

³⁶ Cole Samantha, «Visa and Mastercard Will Stop Processing Payments to Pornhub», Vice. 11 Δεκεμβρίου 2020. <https://www.vice.com/en/article/7k94be/mastercard-will-stop-processing-payments-to-pornhub>.

³⁷ Easterbrook-Smith G., οπ. π., σ. 258

³⁸ Decriminalize Sex Work, End Human Trafficking, Promote Health and Safety <https://decriminalizensex.work/advocacy/sesta-fosta/what-is-sesta-fosta/>

³⁹ Ibid., σ. 259

⁴⁰ Παλαιότερος ορισμός που περιγράφει την δραστηριότητα της σεξεργασίας. Ωστόσο για λόγους πολιτικής ορθότητας, στην εργασία επιλέγεται ο όρος σεξεργασία, καθώς η λέξη πορνεία συχνά χρησιμοποιείται με αρνητική διάθεση

⁴¹ Easterbrook-Smith G., οπ. π., σ. 261

γυναίκες σεξεργάτριες αφού τις καθιστά σε ευάλωτη θέση με την εγκληματικοποίηση της σεξεργασίας.

Τέλος, αξίζει να αναφέρουμε ότι διαφορετικές μορφές σεξεργασίες στιγματίζονται σε διαφορετικό βαθμό. Οι σεξεργάτριες, , έχουν μια μακρά ιστορία αυτό-υπεράσπισης, τόσο στην πορνεία όσο και στην πορνογραφία, προσπαθώντας με αυτόν τον τρόπο να προκαλέσουν διαλόγους που παρουσιάζουν τις σεξεργάτριες ως άτομα σε ανάγκη «πατερναλιστικής» προστασίας και διάσωσης.⁴² Η παραγωγή νομικού πλαισίου που εγκληματικοποιεί το επάγγελμα της σεξεργασίας όχι μόνο δεν έχει σαν αποτέλεσμα την εξαφάνιση της βιομηχανίας του σεξ, αλλά εξωθεί τις εργάτριες σε επικίνδυνες συνθήκες εργασίας, περιορίζοντας τις επιλογές τους σχετικά με τον τρόπο και τόπο της εργασίας τους.

Η απάλειψη ή ο μετριασμός του κοινωνικού στίγματος αποτελεί λοιπόν μια ανάγκη για όλες τις γυναίκες που προσφέρουν ερωτικές ή σεξουαλικές υπηρεσίες ανεξάρτητα εάν αυτό γίνεται υλικά ή διαδικτυακά. Σε σχετική έρευνα η Monja Halvorsen⁴³, ακολούθησε τη μεθοδολογία της ποιοτικής έρευνας μέσω συνεντεύξεων με σεξεργάτριες και content creators στη πλατφόρμα OnlyFans. Ένα από τα ερωτήματα που έθεσε στις συνεντευξιαζόμενες ήταν το πως θα μπορούσε να περιοριστεί το κοινωνικό στίγμα και οι προκαταλήψεις γύρω από τις γυναίκες σεξεργάτριες και παραγωγούς περιεχομένου στο OnlyFans. Χαρακτηριστικά μια εκ των συνεντευξιαζόμενων γυναικών ανέφερε ότι «οφείλεις να το κάνεις δικό σου!» και ότι για την ίδια σημαντικός παράγοντας για ένα επιτυχημένο προφίλ στο OnlyFans, είναι να το κάνεις περήφανα και ανοικτά.⁴⁴ Επίσης, παρότι υπήρξαν συμμετέχουσες στην έρευνα που φαινόταν πιο διστακτικές και επέλεξαν να μην δείχνουν το πρόσωπό τους στις αναρτήσεις τους στο OnlyFans, υποστήριξαν ότι αν κάποια δεν είναι αρκετά σίγουρη για την ανάρτηση σεξουαλικού περιεχομένου στη πλατφόρμα, θα ήταν προτιμότερο να μη τη χρησιμοποιεί.⁴⁵ Αν και οι ίδιες οι συνεντευξιαζόμενες ως διαδικτυακές σεξεργάτριες δήλωναν ότι δεν επηρεάζονται από την κοινωνική αποδοχή, ωστόσο περιέγραφαν πως βίωσαν την μη αποδοχή τους από το οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον. Άρα, ναι μεν φαίνεται ότι έχει απενοχοποιηθεί τα τελευταία χρόνια η ανάρτηση σεξουαλικού οπτικοακουστικού υλικού στο διαδίκτυο αλλά ο στιγματισμός για τις γυναίκες που το παράγουν δεν αποφεύγεται.⁴⁶ Συνοψίζοντας τα ευρήματα της Halvorsen στην έρευνά της για την ενδυνάμωση του γυναικείου φύλου μέσα από την πλατφόρμα OnlyFans, δείχνουν ότι παρότι οι γυναίκες που εργάζονται στο κλάδο του σεξ μέσω της πλατφόρμας OnlyFans φαίνεται να είναι εξοικειωμένες και συμφιλιωμένες με την έννοια του κοινωνικού στιγματισμού, από τα λεγόμενά τους προκύπτει μια εσωτερική πάλη σχετικά με το τι μπορεί να σημαίνει η κανονικοποίηση του σεξ ως αγαθό ενάντια στις οικονομικές δυνατότητες που

⁴² Ibid., σ. 262

⁴³ Monja Halvorsen, «Female Empowerment through OnlyFans?, A sociology of law analysis of tendencies and norms surrounding OnlyFans and the use of sex as a commodity in the digital realm», University of Oslo, Σεπτέμβριος 2022, σ. 51

⁴⁴ Halvorsen M., οπ.π., σ. 51

⁴⁵ Halvorsen M., οπ.π., σ. 51

⁴⁶ Halvorsen M., οπ.π., σ. 51

προσφέρει αυτή η κανονικοποίηση σε προσωπικό επίπεδο.⁴⁷

Βάσει των παραπάνω, πρώτο και κύριο ερώτημα που προκύπτει είναι το εάν το OnlyFans ως πλατφόρμα διαμοιρασμού αισθησιακού περιεχομένου απελευθερώνει ή υποδουλώνει το γυναικείο σώμα. Τόσο η κοινωνία όσο και η οικονομία εντός των οποίων δημιουργήθηκε και λειτουργεί η πλατφόρμα OnlyFans, εμφορούνται από έμφυλες ανισότητες και διακρίσεις. Εύλογα λοιπόν, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι το συγκεκριμένο κοινωνικό δίκτυο είναι φτιαγμένο από άντρες για την εκπλήρωση της ανδρικής σεξουαλικής φαντασίωσης, λαμβάνοντας υπόψη ότι η πλειονότητα των content creators είναι γυναίκες ενώ οι ίδιοι οι ιδρυτές του OnlyFans είναι άνδρες. Από την άλλη, οφείλουμε να αναλογιστούμε ότι η γυναικεία σεξουαλικότητα ανέκαθεν χρησιμοποιήθηκε από τις ίδιες τις γυναίκες ως μέσο επιβίωσης, χειραφέτησης και κοινωνικής ανέλιξης. Το OnlyFans, σύμφωνα με τα όσα αναλύθηκαν μέχρι τώρα, αποτελεί ένα νέο εργαλείο για να ολοκληρώνονται παραδοσιακές διαδικασίες. Η πορνεία ή, ορθότερα, η σεξεργασία, βρίσκεται στην ανθρώπινη κοινωνία χιλιάδες χρόνια. Η κοινωνία εξελίσσεται μαζί και η τεχνολογία που αναπτύσσεται με ραγδαίους ρυθμούς. Δε μπορούμε να ξεχνάμε ότι στην εικονική πραγματικότητα του διαδικτύου αναπαράγονται τα χαρακτηριστικά της πραγματικής ζωής. Το ποια θέση θα επιλέξουμε σε σχέση με την σεξεργασία στο ίντερνετ και το κατά πόσο αυτή αποδυναμώνει ή ενδυναμώνει τις γυναίκες συνδέεται και με την θέση που επιλέγουμε στην σεξεργασία στον υλικό κόσμο. Ωστόσο, στην ανάλυσή μας, πρέπει να λάβουμε υπόψη τα όποια πλεονεκτήματα της σεξεργασίας στο διαδίκτυο αφού παρά τους κινδύνους που εγκυμονούν, σε γενικές γραμμές η διαδικτυακή σεξεργασία φαίνεται να είναι ασφαλέστερη. Επιπλέον, η απόφαση για τη θέση που επιλέγουμε σχετικά με την σεξεργασία και το OnlyFans, δε μπορεί να μην συνυπολογιστεί με το στίγμα και τον κοινωνικό αποκλεισμό που συνειδητά ή ασυνειδητά αναπαράγεται. Το να απορρίψουμε συλλήβδην την σεξεργασία αποκλείει κοινωνικά τις σεξεργάτριες και προκαλεί οικονομική και ψυχική βλάβη. Σε ένα κόσμο όπου οι γυναίκες κατακεραυνώνονται με πληροφορίες για το πως να γίνουν τα «απόλυτα θηλυκά»⁴⁸, όμορφες, έξυπνες, καλλιεργημένες, καλές μητέρες δεν μπορεί να ψέγονται αποκλειστικά οι γυναίκες που επιλέγουν να αξιοποιήσουν την σεξουαλικότητά τους και να αποκομίσουν οικονομικό όφελος από αυτή. Το πρόβλημα φαίνεται να εντοπίζεται περισσότερο στην ιδέα ότι οι γυναίκες πρέπει να είναι όλα τα παραπάνω σύμφωνα με τις ανάγκες και τα συμφέροντα των ανδρών. Αυτά αφορούν τόσο την σεξουαλική απόλαυση όσο και την κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη. Συνεπώς, το OnlyFans φαίνεται να συμβάλλει στον προβληματισμό σχετικά με το αν προωθεί την γυναικεία απελευθέρωση και αυτοδιάθεση ή όχι. Αυτό που θα μπορούσε να μας προβληματίσει είναι το εάν ακόμη και σήμερα η γυναικεία σεξουαλικότητα αποτελεί ταμπού και ποιος είναι ο λόγος που το γυναικείο σώμα θεωρείται ότι «προκαλεί».

⁴⁷ Ibid., σ. 52

⁴⁸ Πάνος Τσαγκαράκης, «Κλασικές συμβουλές γδυσίματος... για απόλυτα θηλυκά», 26 Μαρτίου 2015, <https://www.penna.gr/guru/1322-klasikes-symvoules-gdysimatos-gia-apolyta-thilika>

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Το νομικο-πολιτικό διακύβευμα της σεξουαλικής αυτοδιάθεσης

2.1. Η αναγνώριση της σεξουαλικής ελευθερίας: η νομική διάσταση και η πολιτική σημασία της

Η έννοια της ελευθερίας περιλαμβάνει τόσο την σεξουαλική ελευθερία όσο και την οικονομική ελευθερία. Και οι δύο εκφράσεις της ελευθερίας έχουν γίνει αντικείμενα ιστορικής διεκδίκησης και κατάκτησης. Ωστόσο η κοινωνική θεωρητικός Eva Illouz αναφέρει ότι σε σχέση με την απελευθέρωση της σεξουαλικότητας, τελικά αυτό που μοιάζει με προοδευτική χειραφέτησή της από τη θρησκεία, υπήρξε στην πραγματικότητα αποτέλεσμα ισχυρών οικονομικών και πολιτισμικών δυνάμεων, οι οποίες με αργό και αθέατο τρόπο επαναπροσδιόρισαν το νόημα της σεξουαλικότητας.⁴⁹ Η θρησκεία μέσω των περιορισμών που θέτει στο πεδίο της ερωτικής απόλαυσης, ανέκαθεν επιχειρούσε την ρύθμιση και τον περιορισμό της σεξουαλικότητας. Το το γυναικείο σώμα ειδικότερα είτε εξυμνείται είτε «ταπεινώνεται» από τις θρησκείες σε διάφορα μέρη του κόσμου. Ο Michel Foucault αναφέρει χαρακτηριστικά ότι από τον 18ο αιώνα ο συνδυασμός της επιστημονικής γνώσης με την εξουσία παράγουν λόγους που υφαίνουν νέες εξουσιαστικές σχέσεις που αφορούν το σεξ, αφού πλέον η ιατρική επιστήμη με την αξιοπιστία που την περιβάλλει ορίζει τι αποτελεί διαστροφή και τι θεωρείται κανονικό στην ερωτική συνέρευση.⁵⁰

Η σεξουαλική χειραφέτηση διεκδικήθηκε κατά την δεκαετία του '60 από τα κοινωνικά κινήματα των γυναικών και των ομοφυλόφιλων. Προοδευτικά ακολούθησαν εκτεταμένες αλλαγές στο οικογενειακό δίκαιο. Πρώτη επιτυχία της κατοχύρωσης της σεξουαλικής ελευθερίας για τις γυναίκες υπήρξε ο διαχωρισμός της από τον γάμο, την οικογένεια και την αναπαραγωγή. Η αντισύλληψη και η δυνατότητα διακοπής μιας ανεπιθύμητης κύησης ώθησαν τις γυναίκες να αποδεσμευτούν από ηθικές προκαταλήψεις και να αμφισβητήσουν τα κοινωνικά στερεότυπα. Σύμφωνα με μια άποψη, η αναγνώριση της σεξουαλικής αυτοδιάθεσης σημαίνει ότι δε θεωρείται άρρωστος αυτός που εκθέτει τις ερωτικές του προτιμήσεις, αλλά αυτός που τις αρνείται.⁵¹ Στο άρθρο 5 παράγραφο 1 του Συντάγματος προβλέπεται ότι καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη. Το δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας του ανθρώπου εκτείνεται και στο σεξουαλικό πεδίο.

Το άτομο διαθέτει το σώμα του όπως θέλει για να αναπτύξει την προσωπικότητά του μέσα από

⁴⁹ Eva Illouz, Το Τέλος του Έρωτα – Μια Κοινωνιολογία των αρνητικών σχέσεων; μτφρ. Παπαδουκάκης Δ., Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2021, σ.81

⁵⁰ Michel Foucault, Ιστορία της Σεξουαλικότητας I. Η Δίψα της Γνώσης, μτφρ. Μπετζέλος Τ., Αθήνα: Εκδόσεις Πλέθρον, Δεκέμβριος 2011, σ. 51-52

⁵¹ Μήτας Στέργιος, «Σεξουαλικότητα και συνταγματικές ελευθερίες – Η ελευθερία σεξουαλικής αυτοδιάθεσης» - Το Σύνταγμα (ΤοΣ), 3/2007, σ. 851

τις σεξουαλικές σχέσεις που συνάπτει.⁵² Αυτό συμπεριλαμβάνει όλες τις μορφές έκφρασης της σεξουαλικότητας, ετεροφυλοφιλία, ομοφυλοφιλία, πανσεξουαλικότητα, διεμφυλικότητα καθώς και ασεξουαλικότητα. Έτσι λοιπόν, η ατομική σεξουαλική προτίμηση έχει να κάνει με κάτι το οποίο καλλιεργείται και διερευνάται καθόλη τη διάρκεια της ζωής του ατόμου. Η σεξουαλικότητα μάλιστα όχι μόνον δεν έχει σκοπό την αναπαραγωγή αλλά και ανάποδα αφού η αναπαραγωγική διαδικασία μπορεί να γίνει μέσω της τεχνητά υποβοηθούμενης αναπαραγωγής. Εφόσον το δικαίωμα της σεξουαλικής ελευθερίας μπορεί να κατανοηθεί βάσει άλλων, θετικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων, όπως το δικαίωμα της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή, τότε η αρχή της ισότητας επηρεάζει άμεσα το δικαίωμα της σεξουαλικής ελευθερίας. Έτσι, η σεξουαλική ελευθερία θέτει ως προϋπόθεση την αρχή της ισότητας, ενώ η προϋπόθεση της ισότητας έχει ακόμη μεγαλύτερη σημασία για τους ανθρώπους που επιλέγουν διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό.⁵³

Από θεωρητική άποψη η φεμινίστρια θεωρητικός Judith Butler⁵⁴ έχει αναλύσει την ρευστοποίηση των έμφυλων ταυτοτήτων και σεξουαλικών ρόλων αναδεικνύοντας την ανατρεπτική δυναμική της επιτέλεσης του φύλου μέσα από κοινωνικές πρακτικές ιδίως κατά την δεκαετία '90. Ωστόσο σήμερα η κοινωνιολόγος Eva Illouz θεωρεί ότι τόσο η ρευστή όσο και η σταθερή ταυτότητα μπορούν να εργαλειοποιηθούν με τρόπο που υπονομεύει την χειραφέτηση των ατόμων που τα διεκδικούν. Παρότι η αναγνώριση των διαφορετικών σεξουαλικών ταυτοτήτων μπορεί να ανακουφίζει τα άτομα από την κοινωνική πίεση που τους ασκείται, παράλληλα μπορεί να δημιουργήσει προβλήματα επειδή η πολιτική εργαλειοποίηση των δικαιωμάτων προσδίδει πάλι μια ουσία στις ταυτότητες και αναπαράγει τις διακρίσεις τους.⁵⁵ Εντέλει ενώ η σεξουαλική αυτοδιάθεση έχει πλέον χειραφετηθεί από την θρησκεία, εξακολουθεί να θεσμοποιείται και να κανονικοποιείται από το δίκαιο ενώ αυτό δεν επιτυγχάνει πάντα να προστατέψει τους φορείς της από παραβιάσεις ιδίως στον ψηφιακό χώρο.

2.2. Οι παραβιάσεις της σεξουαλικής ιδιωτικότητας στον ψηφιακό χώρο

Ο Anthony Giddens επισημαίνει ότι η σεξουαλικότητα αποτελεί το «κλειδί» του μοντέρνου πολιτισμού!⁵⁶ Πράγματι η αναγνώριση της σεξουαλικής αυτοδιάθεσης αποτελεί μια κοινωνική κατάκτηση στο πλαίσιο των σύγχρονων δημοκρατιών και ένα χαρακτηριστικό του σύγχρονου νομικού πολιτισμού. Ωστόσο ερωτάται εάν η έκφραση της στον ψηφιακό χώρο προστατεύεται αποτελεσματικά από το δίκαιο ιδίως δε όταν φορείς αυτής της έκφρασης της ιδιωτικότητας είναι οι γυναίκες.

Πολλοί έχουν καταδείξει ότι η παραδοσιακή νομοθεσία για την προστασία της ιδιωτικής ζωής αποδεικνύεται ανεπαρκής καθώς η εμπορευματοποίηση της ψηφιοποιημένης, ερωτικής επικοινωνίας να μεν δίνει νέες δυνατότητες σεξουαλικής έκφρασης αλλά ταυτόχρονα τις καθιστά

⁵² Μήτας, ό.π., σ. 856

⁵³ Ibid., σ. 863

⁵⁴ Butler, J., *Αναταραχή φύλου. Ο φεμινισμός και η πολιτική της ταυτότητας*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 2009.

⁵⁵ Illouz – Kaplan ό.π., σ. 21

⁵⁶ Giddens Antony, «The Transformation of Intimacy», Cambridge: Polity Press, 1992, σ. 158

ευάλωτες σε νέες μορφές προσβολής μεγεθύνοντας την κλίμακα και το εύρος της ζημίας που υφίστανται οι φορείς της. Σύμφωνα με μια άποψη⁵⁷ η προστασία της σεξουαλικής ιδιωτικής ζωής οφείλει να επικεντρωθεί και να εξειδικευτεί σε αυτές τις μορφές προσβολής. Το πρόβλημα είναι η αρχικά θεσμοθετημένη «ασυλία» των πλατφορμών έναντι της ευθύνης για νέου τύπου παραβιάσεις της σεξουαλικής, ιδιωτικής ζωής. Το δίκαιο οφείλει να ενισχύσει συνολικά την προστασία των δικαιωμάτων όλων των εμπλεκόμενων στις νέες μορφές εμπορικής διάθεσης της σεξουαλικότητας έναντι όλων όσων επιθυμούν να ελέγξουν, να εκθέσουν και να βλάψουν τα άτομα εισβάλλοντας στην σεξουαλική, ιδιωτική ζωή τους στον εικονικό κόσμο⁵⁸. Πρόκειται για κρυφές καταγραφές με τις οποίες τα άτομα εκβιάζονται και εντέλει εξαναγκάζονται σε πράξεις υπό την απειλή της δημόσιας αποκάλυψης. Επιπλέον η τεχνολογία μηχανικής μάθησης χρησιμοποιείται για τη δημιουργία ψηφιακά παραποιημένων "deep fake" σεξουαλικών βίντεο που παραλλάσσουν τα πρόσωπα των ανθρώπων.

Έρευνα που δημοσιεύθηκε από το ερευνητικό ινστιτούτο δεδομένων και κοινωνίας στη Νέα Υόρκη το 2016⁵⁹ αποκάλυψε ότι 1 στις 25 Αμερικανίδες είτε απειλείται είτε αποτελεί θύμα μη συναινετικής αναδημοσίευσης φωτογραφιών με σεξουαλικό περιεχόμενο, το λεγόμενο «revenge porn».⁶⁰ Επίσης, στην ίδια έρευνα, αναφέρεται ότι οι νέες γυναίκες κάτω των 30 ετών, μη λευκοί καθώς και μέλη της ΛΟΑΤΚΙ κοινότητας είναι πιο πιθανό να δεχθούν απειλές σχετικές με την εκδικητική πορνογραφία από ότι οι άνδρες.⁶¹ Αυτός είναι ο λόγος που το ζήτημα του δικαιώματος στην ιδιωτικότητα που αφορά όμως το γυναικείο φύλο προκαλεί ιδιαίτερη συζήτηση στη δημόσια σφαίρα. Το «revenge porn» αποτελεί πραγματική απειλή για τις περισσότερες γυναίκες και στην Ελλάδα⁶² Στο ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο, η αναδημοσίευση φωτογραφιών με σεξουαλικό περιεχόμενο δίχως συναίνεση, θεωρείται επιλήψιμη πράξη διαρροής προσωπικών δεδομένων και καταδικάζεται στο βαθμό πλημμελήματος. Η πλειονότητα των θυμάτων του «revenge porn» και στην Ελλάδα είναι γυναίκες. Σύμφωνα με στατιστικά του Ηλεκτρονικού Εγκλήματος, *το 2021 τα ποσοστά εκδικητικής πορνογραφίας αυξήθηκαν κατά 66% σε σχέση με το 2020, ενώ το 30% των θυτών προχωρούν σε εκβιασμό των θυμάτων.*⁶³

Σύμφωνα με το Άρθρο 12 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, «κανείς δεν πρέπει να υποβάλλεται σε αυθαίρετη παρέμβαση στην ιδιωτική του ζωή, την οικογένεια, την κατοικία ή την αλληλογραφία του, ούτε σε επιθέσεις κατά της τιμής και της υπόληψής του. Καθένας έχει δικαίωμα στην προστασία του νόμου κατά των παρεμβάσεων ή των επιθέσεων

⁵⁷ Citron, Danielle Keats, Sexual Privacy (August 17, 2018). 128 Yale Law Journal 1870 (2019), U of Maryland Legal Studies Research Paper No. 2018-25, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3233805>

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Zemskova Ekaterina, «Practical and Moral Side of Women's Digital Rights to Privacy», Rights of Equality, Promoting Gender Equality and Women Empowerment, <https://www.rightsofequality.com/practical-and-moral-side-of-womens-digital-rights-to-privacy/>

⁶⁰ Εκδικητική πορνογραφία

⁶¹ Zemskova E., οπ.π.

⁶² Έγινε γνωστό από το 2016 όταν μια πολύ νέα γυναίκα αυτοκτόνησε ύστερα από τη μη συναινετική ανάρτηση φωτογραφιών της σε προσωπικές στιγμές στο διαδίκτυο.

⁶³ Άρθρο, «Εκδικητική πορνογραφία: Σοκαριστικές καταγγελίες για revenge porn και στην Πάτρα», 15 Δεκεμβρίου 2021, <https://pelop.gr/ekdikitiki-pornografia-katangelies-gia-porn-revenge-kai-stin-patra/>

αυτών».⁶⁴ Συνεπώς, οι εν δυνάμει θύτες είναι πιθανό να βρεθούν ενώπιον της δικαιοσύνης σε υποθέσεις παραβίασης προσωπικών δεδομένων και φωτογραφιών σε προσωπικές στιγμές. Επιπλέον, υπάρχουν οργανισμοί που συμβάλλουν στην κοινωνική ενημέρωση ώστε να αναγνωρίζονται τέτοια περιστατικά. Ενδεικτικά, στην Ελλάδα λειτουργεί το Κέντρο «Διοτίμα», το οποίο διαθέτει στην ιστοσελίδα του, ειδικές πληροφορίες που συμβάλλουν στην ενημέρωση σχετικά με τις μορφές διαδικτυακής έμφυλης βίας. Πιο συγκεκριμένα, διαθέτει ειδικό γλωσσάρι, ορίζοντας την εκδικητική πορνογραφία και τη σεξουαλική κακοποίηση μέσω εικόνας.⁶⁵ Επιπλέον, το Κέντρο «Διοτίμα» αναλαμβάνει την νομική υπεράσπιση και συμβουλή των θυμάτων όλων των μορφών έμφυλης βίας, ενώ πραγματοποιεί ημερίδες και εκπαιδεύσεις για την ενδυνάμωση των γυναικών και την ευρύτερη πληροφόρηση – ευαισθητοποίηση του κοινού. *Παρόμοιες δράσεις συμβαίνουν στο εξωτερικό, με στόχο την ενημέρωση σχετικά με τα δικαιώματα των γυναικών στο διαδικτυακό περιβάλλον και την προστασία της ιδιωτικότητας και της πρακτικής εφαρμογής της.*⁶⁶

Ένα άλλο ιδιαίτερο συχνό πρόβλημα είναι η λεγόμενη ενοχοποίηση του θύματος. Το victim blaming ή αλλιώς ενοχοποίηση του θύματος ονομάζεται η κατάσταση κατά την οποία το θύμα ενός εγκλήματος ή οποιασδήποτε παράνομης πράξης θεωρείται εξ' ολοκλήρου ή εν μέρει υπαίτιο. Δυστυχώς, οι γυναίκες που απειλούνται ή είναι θύματα διαρροής υλικού σε ιδιωτικές στιγμές, καλούνται να αντιμετωπίσουν και την ενοχοποίησή τους, αφού υπάρχουν και αυτοί που θεωρούν ότι το θύμα φέρει μερίδιο ευθύνης, αναπαράγοντας σεξιστικά φαινόμενα και ηθικολογίες του παρελθόντος.

Τέλος, στα παραπάνω προστίθεται και η συχνά προβληματική στάση της αστυνομίας, αφού έχουν αναφερθεί περιστατικά αυθαιρεσίας, με υπαλλήλους της αστυνομίας να έχουν αποτρέψει τα θύματα από την υποβολή μηνύσεων και καταγγελιών.⁶⁷ Αυτή οφείλεται τόσο στην ανεπαρκή εκπαίδευση των αστυνομικών, όσο και στην πατριαρχική νοοτροπία που διακατέχει τις αστυνομικές υπηρεσίες.⁶⁸ Συνεπώς, δε προκαλούν εντύπωση οι δηλώσεις συνδικαλιστή της Ελληνικής Αστυνομίας το 2021, ο οποίος προέβη στον σχολιασμό ότι *οι γυναίκες είναι αυτές που πρέπει να προσέχουν σχετικά με τη διαρροή προσωπικών δεδομένων*⁶⁹ αναφερόμενος σε υπόθεση που αφορούσε την παράνομη ανάρτηση φωτογραφιών προσωπικών στιγμών γυναίκας θύματος από

⁶⁴ Άρθρο 12, «Universal Declaration of Human Rights», Επίσημος Ιστότοπος Ενωμένων Εθνών, <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

⁶⁵ *Η χρήση και η διαδικτυακή ανάρτηση προσωπικών φωτογραφιών και βίντεο, σεξουαλικού περιεχομένου, με στόχο τον εξευτελισμό του θύματος. Οι εικόνες μπορεί επίσης να είναι προϊόν υποκλοπής, μέσω ηλεκτρονικής παρείσφρησης στον υπολογιστή, στους λογαριασμούς κοινωνικών δικτύων ή το κινητό τηλέφωνο του θύματος*, Κέντρο Διοτίμα, «Μορφές Διαδικτυακής Έμφυλης Βίας», <https://diotima.org.gr/glossari-morfes-emfyliis-vias-sto-diadiktyo/>

⁶⁶ Zemsanova E., ο.π.

⁶⁷ Συγκεκριμένα, η κ. Ιωάννα Παναγοπούλου, δικηγόρος του Κέντρου Διοτίμα, αναφέρει σε συνέντευξή της ότι η θεσμική ανεπάρκεια σε ό,τι αφορά την προστασία επιζωσών έμφυλης βίας, αντανακλάται σε πρώτο στάδιο στο προβληματικό σύστημα απόκρισης των Αστυνομικών Αρχών, το οποίο φέρει μεγάλη ευθύνη για την αποθάρρυνση των θυμάτων και την υποκαταγραφή της έμφυλης βίας στην Ελλάδα. Ιωάννα Παμουκόγλου, «Έμφυλη βία: Αγώνας μετ' εμποδίων ο δρόμος προς τη Δικαιοσύνη», 25 Νοεμβρίου 2022, <https://www.bovary.gr/faces/oramatistes/emfyli-bia-empodia-ston-dromo-pros-ti-dikaiosisyni>

⁶⁸ Εύη Νικολοπούλου, ψυχολόγος και σύμβουλος στο Κέντρο για την Καταπολέμηση της Έμφυλης Βίας και των Πολλαπλών Διακρίσεων του Δήμου Αθηναίων σε συνέντευξή της στο ίδιο άρθρο Ι. Παμουκόγλου, «Έμφυλη βία: Αγώνας μετ' εμποδίων ο δρόμος προς τη Δικαιοσύνη»

⁶⁹ The Press Project, «Ξαναχτυπά με victim blaming ο Μπαλάσκας», 27 Δεκεμβρίου 2021, <https://thepressproject.gr/xanachtypa-me-victim-blaming-o-balaskas/>

τον πρώην σύντροφό της, ο οποίος ήταν γνωστός δημοσιογράφος της ελληνικής τηλεόρασης. Ένα τέτοιο σχόλιο θα μπορούσε να θεωρηθεί σεξιστικό, με την έννοια ότι εκφράζει προκατάληψη ή διάκριση σχετικά με το φύλο ενός ατόμου τοποθετώντας το στην κατώτερη θέση της έμφυλης ιεραρχίας.

Κάθε μία από τις παραπάνω καταχρήσεις αποτελεί παραβίαση της σεξουαλικής ιδιωτικότητας – των ατομικών συμπεριφορών, των προσδοκιών και των επιλογών από κάποιους που αποκτούν πρόσβαση και διαχειρίζονται κακόβουλα τα προσωπικά δεδομένα για το ανθρώπινο σώμα, τη σεξουαλικότητα, το φύλο και τις προσωπικές δραστηριότητες. Τις περισσότερες φορές, οι γυναίκες, οι μη λευκοί, οι σεξουαλικές μειονότητες και οι ανήλικοι επωμίζονται το βάρος των κακοποιητικών συμπεριφορών και στο διαδίκτυο. Η σεξουαλική ιδιωτική ζωή είναι ένα ξεχωριστό ιδιωτικό συμφέρον που χρήζει αναγνώρισης και προστασίας, στηρίζοντας την σεξουαλική αυτονομία και συναίνεση που είναι θεμελιώδεις για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και οικειότητα. Η ανοχή της παραβίασής του πλήττει δυσανάλογα τις γυναίκες ιδίως όταν ανήκουν σε κοινωνικά περιθωριοποιημένες ομάδες.⁷⁰

Εντέλει το νομικό πλαίσιο και η νομική υποστήριξη, δυστυχώς, φαίνεται να μην είναι αρκετά ώστε τα θύματα να δικαιωθούν και να ανακουφιστούν ψυχικά. Ακόμα και αν μια τέτοια υπόθεση φτάσει να εκδικαστεί το θύμα συχνά αντιμετωπίζει τα σεξιστικά σχόλια. Οι γυναίκες – θύματα τέτοιων παραβιάσεων, στιγματίζονται και περιθωριοποιούνται με αποτέλεσμα να επιβαρύνονται ψυχολογικά. Τα παραπάνω καλούνται να αντιμετωπίσουν τα νομικά και διαδικτυακά συστήματα ασφαλείας σε συνδυασμό με την ευαισθητοποίηση και ενεργοποίηση της κοινωνίας σε συνδυασμό με την έμφυλη βία και τις σεξιστικές συμπεριφορές που βλάπτουν τις γυναίκες και θηλυκότητες.

2.3. Φεμινιστικές προσεγγίσεις της σεξουαλικής αυτοδιάθεσης των γυναικών: πολιτισμική αντικειμενικοποίηση & οικονομική εκμετάλλευση

Οι φιλελεύθερες φεμινίστριες διεκδίκησαν και πέτυχαν την απερίφραστη αποδοκιμασία της βίας κατά των γυναικών και την αναγνώριση της, γεγονός που αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για να αναχαιτιστεί νομικά και να δικαιωθούν τα θύματα της. Οι ριζοσπάστριες, μαχητικές φεμινίστριες θεωρούν ότι αυτό δεν είναι αρκετό διότι οι νομικοί κανόνες δεν αρκούν για να αντιμετωπιστεί η γυναικεία καταπίεση, στο μέτρο που και αυτοί τείνουν να αναπαράγουν την ανδρική κυριαρχία αλλά και διότι ο σεξισμός διακατέχει ευρύτερα τις κοινωνικές δομές που αναπαράγουν τα έμφυλα στερεότυπα. Οι φεμινίστριες της κριτικής σχολής ερμηνεύουν την γυναικεία σεξουαλική χειραφέτηση ως μια κοινωνικοϊστορική διαδικασία κατά την οποία ναι μεν η σεξουαλική ελευθερία συνδέεται με την προσωπική αυτονομία και αυτοπραγμάτωση⁷¹ και την οικονομική ελευθερία της αξιοποίησης της σεξουαλικότητας έναντι οικονομικού ανταλλάγματος.⁷² Συμπεριλαμβάνει δηλαδή και την πολιτισμική αντικειμενικοποίηση και την οικονομική εκμετάλλευση των γυναικών

⁷⁰ Citron, Keats οπ.π.

⁷¹ Plouz - Kaplan, 2021 ό.π., σ. 31

⁷² Plouz, 2021, ό.π., σ. 87

A. Κοινωνική αδικία, γυναικεία ενδυνάμωση & αντικειμενικοποίηση των γυναικών

Η Martha Nussbaum έχει καταρχάς κατακρίνει τις φεμινιστικές προσεγγίσεις υπέρ μιας γυναικείας ταυτότητας που θεωρεί ότι είναι ουσιοκρατικές ή αυτόνομες. Οι ουσιοκρατικές απόψεις υποστηρίζουν ότι υπάρχουν εγγενείς και καθολικές ιδιότητες ή χαρακτηριστικά που συνδέονται με το να είσαι γυναίκα, ενώ οι αυτόνομες - αποσχιστικές απόψεις τονίζουν την ανάγκη να διαχωρίζονται οι γυναίκες από τους άνδρες με διάφορους τρόπους. Η Nussbaum υποστηρίζει ότι τέτοιες προσεγγίσεις ενισχύουν τα έμφυλα στερεότυπα και περιορίζουν την συνύπαρξη του ανδρικού και του γυναικείου φύλου. Γενικότερα, η αμερικανίδα φιλόσοφος αντιλαμβάνεται το ζήτημα της γυναικείας χειραφέτησης ως ένα ζήτημα που αφορά όλη την κοινωνία, τόσο γυναίκες όσο και τους άνδρες και αναδεικνύει τα ζητήματα που προκύπτουν σε σχέση με την δικαιοσύνη και την ισότητα. Επικεντρώνεται στις ανθρώπινες ικανότητες οι οποίες θα έπρεπε να αποτελούν το επίκεντρο των πολιτικών και κοινωνικών κανόνων και υποστηρίζει ότι οι φεμινίστριες οφείλουν και αυτές να στοχεύσουν στην ενίσχυση των ανθρώπινων ικανοτήτων και την άρση των εμποδίων που στερούν την προσωπική ευημερία.⁷³

Για την Martha Nussbaum η προσβολή των δικαιωμάτων των γυναικών θέτει το ζήτημα κοινωνικής δικαιοσύνης.⁷⁴ Σχεδόν σε όλο το φάσμα της ανθρώπινης ζωής και της κοινωνικής συνύπαρξης οι γυναίκες υστερούν έναντι των ανδρών. Γράφει χαρακτηριστικά: «Τρέφονται λιγότερο καλά από τους άνδρες, είναι λιγότερο υγιείς και περισσότερο ευάλωτες στη σωματική βία και την σεξουαλική κακοποίηση. Ακόμη, έχουν πολύ λιγότερες πιθανότητες πρόσβασης στα εκπαιδευτικά συστήματα και ακόμη λιγότερες πιθανότητες να έχουν επαγγελματική εμπειρία και τεχνική εκπαίδευση.⁷⁵ Επιπλέον, στο χώρο της εργασίας οι γυναίκες αντιμετωπίζουν μεγαλύτερα εμπόδια σε σχέση με τους άνδρες στην αναζήτηση εργασίας, ενστάσεις του οικογενειακού περιβάλλοντος, έμφυλες διακρίσεις, σεξουαλικές παρενοχλήσεις στον εργασιακό χώρο.⁷⁶ Ακόμα περισσότερο ακόμη και σήμερα υπάρχουν χώρες, όπου δεν κατοχυρώνεται νομικά η ισότητα των δύο φύλων. Δεν έχουν ίσα δικαιώματα ιδιοκτησίας, συναλλακτική ελευθερία, ελευθερία κίνησης, ενώ δεν έχουν θρησκευτική ελευθερία και εξαναγκάζονται σε γάμο σε παιδική ηλικία χωρίς να διαθέτουν διέξοδο από έναν κακό γάμο.⁷⁷ Η άνιση μεταχείριση των δύο φύλων, δίνει προβάδισμα στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική επικράτηση του ανδρικού φύλου, με τις γυναίκες να ακολουθούν αποφάσεις στις οποίες έχουν περιορισμένη συμμετοχή.

Επιπλέον, η Martha Nussbaum έχει αναφερθεί στην «αντικειμενοποίηση», δηλαδή την αντιμετώπιση των ανθρώπων ως αντικείμενα, πρωτογενή υλικά ή αντικείμενο προς χρήση ή/και εκμετάλλευση.⁷⁸ Όπως, χαρακτηριστικά, σημειώνει η «αντικειμενοποίηση» επηρεάζει καθοριστικά την ζωή των ανθρώπων και τείνει να χαρακτηρίζει την επικοινωνία και τον

⁷³ Nussbaum Martha, *Women and Human Development. The capabilities approach*, Cambridge, 2012.

⁷⁴ Nussbaum Martha, «Women's Capabilities and Social Justice», *Journal of Human Development*, Vol 1., No. 2, 2000, σ. 219-220

⁷⁵ Nussbaum M., 2000, *οπ.π.*, σ. 219

⁷⁶ *Ibid.*, σ. 219-220

⁷⁷ *Ibid.*, σ. 220

⁷⁸ Martha Nussbaum, «Objectification», *24 Philosophy and Public Affairs*, Research Library Core, 1995, σ. 249

πολιτισμό, την ποπ κουλτούρα και τις αναπαραστάσεις της θηλυκότητας.⁷⁹ Στη συνέχεια, η Nussbaum σημειώνει ότι η *φεμινιστική σκέψη, έχει εκτιμήσει ότι η σεξουαλική αντικειμενοποίηση που γίνεται από τους άνδρες εις βάρος των γυναικών, αποτελεί κεντρικό πρόβλημα για τις ζωές των γυναικών και ότι είναι την «καρδιά» της φεμινιστικής πολιτικής.*⁸⁰ Κατά την Nussbaum⁸¹ η αντικειμενοποίηση χαρακτηρίζεται από:

1. Εργαλειακότητα όπου ένα υποκείμενο επιθυμεί να εξυπηρετήσει το προσωπικό συμφέρον και ένα αντικείμενο που επηρεάζεται από τις πράξεις του
2. Άρνηση αυτονομίας όπου το υποκείμενο αντιμετωπίζει το αντικείμενο ωσάν αυτό να στερείται αυτονομίας και δικαιώματος αυτοδιάθεσης
3. Αδράνεια, όπου το υποκείμενο αντιμετωπίζει το αντικείμενο σαν να στερείται αυτοβουλίας και ενεργητικότητας
4. Ανταλλαξιμότητα όπου το υποκείμενο αντιμετωπίζει το αντικείμενο ως πράγμα που μπορεί να ανταλλαχθεί είτε με ίδια είτε με διαφορετικά αντικείμενα
5. Δυνατότητα να παραβιαστεί κάθε δικαίωμα όπου το υποκείμενο αντιμετωπίζει κάποιον ως κάτι που μπορεί να μεταχειριστεί χωρίς όρια ακόμα και να το καταστρέψει
6. Κυριότητα όπου το υποκείμενο αντιμετωπίζει το αντικείμενο ως πράγμα δίχως γνώμη και εξουσία αυτοδιάθεσης, το οποίο μπορεί να αγοραστεί, πωληθεί κλπ
7. Άρνηση της υποκειμενικότητας όπου το υποκείμενο αντιμετωπίζει το αντικείμενο σαν κάτι το οποίο δεν διαθέτει εμπειρία και συναισθήματα τα οποία απαιτείται να υπόψη.

Η Nussbaum υποστηρίζει ότι όταν ένα ή περισσότερα από τα παραπάνω συνυπάρχουν, σημαίνει ότι το άτομο αντικειμενοποιείται. Ωστόσο, η αντικειμενοποίηση των ατόμων, σύμφωνα με την Nussbaum, μπορεί να είναι ουδέτερη ή και θετική όταν συμβαδίζει με τον σεβασμό, την συναίνεση και την ευρύτερη ισότητα.⁸² Η αρνητική αντικειμενοποίηση, συμβαίνει όταν παραβιάζει την ισότητα και την ελευθερία. Επιπλέον, δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο πλαίσιο κατά το οποίο λαμβάνει χώρα η αντικειμενοποίηση δεδομένου ότι *δεν είναι όλες οι μορφές αντικειμενοποίησης εξίσου κατακριτέες και για αυτό θα πρέπει κάθε φορά να αξιολογούνται προσεκτικά τα συμφραζόμενα και η περίπτωση.*⁸³

Γενικότερα, η Martha Nussbaum αναδεικνύει τα προβλήματα που αφορούν το γυναικείο φύλο και τον σεξισμό που ασκείται σε βάρος του, λαμβάνοντας υπόψη την οικονομία, την πολιτική και την παράδοση τα οποία «σκηνοθετούν» τον «αποδεκτό» τρόπο για το πως μπορεί να ζει μια γυναίκα ως μέρος του κοινωνικού συνόλου. Το ανδρικό φύλο με τα προνόμια που απολαμβάνει αποδίδει ρόλους τόσο στη γυναίκα όσο και στο ίδιο του το φύλο, δημιουργώντας ένα ασφυκτικό κλίμα για τις γυναίκες που χαρακτηρίζεται από πατριαρχικά στερεότυπα. Δίνει έμφαση στο γεγονός ότι οι γυναίκες μπορούν να ζούνε σε συνταγματικές δημοκρατίες, αλλά υπάρχουν παραδόσεις και κοινωνικά στερεότυπα που αφορούν την επιτελεσματικότητα του φύλου τους και τα οποία δεν τους επιτρέπουν να ζούνε ελεύθερες, ανεξάρτητες ενώ φαίνεται να στερούνται ουσιαστικής

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ Ibid., σ. 250

⁸¹ Ibid., σ. 257

⁸² Nussbaum M., 1995, οπ.π., σ. 251

⁸³ Ibid., σ. 271

υποστήριξης από τον κοινωνικό τους περίγυρο. Η έλλειψη υποστήριξης για την Nussbaum, προκύπτει απλά και μόνο από το γεγονός ότι τα συγκεκριμένα άτομα είναι γυναίκες. Τέλος, η ανάλυση της Martha Nussbaum αποτελεί μια ολοκληρωμένη, φεμινιστική οπτική στην αντικειμενοποίηση των ατόμων που τίθεται σε διάλογο με εκείνη της Catherine MacKinnon και της Andrea Dworkin, αναδεικνύοντας τον πολυδιάστατο χαρακτήρα αυτής της κοινωνικής διαδικασίας. Η ανάλυση της έννοιας της αντικειμενοποίησης αποτελεί μια σημαντική συνεισφορά στην σχετική συζήτηση. Βέβαια πολλοί υποστηρίζουν ότι η ουδέτερη σύλληψη της αντικειμενοποίησης από την Nussbaum υποτιμά την πολιτική οικονομία της λειτουργίας της, κάτι που μπορεί εντέλει να συντελεί στην κανονικοποίησή της.⁸⁴

B. Κοινωνική αναπαραγωγή, οικονομική ανισότητα & εκμετάλλευση των γυναικών

Η Nancy Fraser, μια εξίσου σημαντική φεμινίστρια και κοινωνική φιλόσοφος θέτει το ζήτημα με διαφορετικούς όρους. Η αντικειμενοποίηση του γυναικείου σώματος είναι προϊόν υλικών σχέσεων τόσο της καπιταλιστικής οικονομίας όσο και της κατανομής της κοινωνικής αναπαραγωγής εις βάρος των γυναικών που την συμπληρώνει και έχει ιστορικά αποτελέσει την αναγκαία δομική προϋπόθεση για να αναπαράγεται⁸⁵. Παρότι θεωρεί σημαντικό και το ζήτημα της πολιτισμικής αναγνώρισης των γυναικών η Fraser υποστηρίζει ότι ο φεμινισμός πρέπει να διεκδικήσει συνδυαστικά την οικονομική δικαιοσύνη, δηλαδή την ανακατανομή των υλικών πόρων με δίκαιο τρόπο και για τις γυναίκες με την πολιτισμική δικαιοσύνη, δηλαδή την ισότιμη εκπροσώπηση των γυναικών και το σεβασμό στο φύλο τους⁸⁶. Ωστόσο, το κοινωνικό φύλο αποτελεί ένα βασικό στοιχείο της πολιτικής οικονομίας που επωφελείται από την εκμετάλλευση της απλήρωτης εργασίας των γυναικών δηλαδή της προσφοράς τους στην κοινωνική αναπαραγωγή όπου συμπεριλαμβάνεται η συναισθηματική εργασία, η μέριμνα για την καθημερινή επιβίωση και η φροντίδα για την ανατροφή των παιδιών και την υποστήριξη των ασθενών, των αναπήρων και των γερόντων.

Επομένως, η πληθώρα των αδικιών εις βάρος των γυναικών είναι αποτέλεσμα μιας συστημικής αδικίας, θεμελιωμένης βαθιά στις δομές της κοινωνίας. Η σύγκλιση καπιταλισμού και πατριαρχίας ή ανδροκεντρισμού σημαίνει ότι η πατριαρχία πέρα από ένα κοινωνικό σύστημα, είναι και οικονομικό.⁸⁷ Ενώ φαίνεται ότι προωθεί την ισότητα, τη γυναικεία χειραφέτηση, και τη δυναμική θέση του γυναικείου φύλου στην κοινωνία, στην πραγματικότητα δεν μπορεί παρά να διασφαλίζει τις πραγματικές συνθήκες αναπαραγωγής της γυναικείας καταπίεσης ώστε να επιτυγχάνει τους οικονομικούς στόχους που θέτει. Οι γυναίκες καταλαμβάνουν χαμηλότερες θέσεις στον επαγγελματικό χώρο, αμείβονται λιγότερο σε σχέση με τους άνδρες, ενώ ταυτόχρονα επωμίζονται με την ευθύνη της ανατροφής και φροντίδας των παιδιών και της οικείας.⁸⁸ Μάλιστα στο σημερινό

⁸⁴ Bartky, Sandra-Lee, 1990, *Femininity and Domination: Studies in the Phenomenology of Oppression*, New York: Routledge.

⁸⁵ Nancy Fraser, Contradictions of Capital and Care, *New Left Review* 100, July/August 2016.

⁸⁶ Nancy Fraser, «Heterosexim, Misrecognition and Capitalism: A response to Judith Butler», *Social Text*, Volume 0, Issue 52/53, *Queer Transsexios of Race, Nation, and Gender*, (Autumn – Winter, 1997), σ. 279-289

⁸⁷ Arruza Cinzia, Bhattacharya Tithi, Fraser Nancy, Φεμινισμός για το 99% Μανιφέστο, μτφρ. Καλαμπόκας Γιώργος & Χριστοδουλάκου Αφροδίτη, Εκδόσεις Εκτός Γραμμής, Αθήνα 2023, σ. 84

⁸⁸ Arruza, Bhattacharya. Fraser, οπ.π., σ. 88

καθεστώς παραγνωρίζεται όσο ποτέ άλλοτε η σημασία της φροντίδας μετά την συρρίκνωση του προνοιακού κράτους που είχε αναλάβει σε πολλές χώρες ένα σημαντικό μερίδιο στην κοινωνική φροντίδα.

Το τελευταίο έχει προκαλέσει μια κρίση στην φροντίδα, έχει αυξήσει την πίεση στις εργαζόμενες γυναίκες ιδίως σε όσες δεν μπορούν να πληρώσουν για την οικογενειακή φροντίδα. Προκειμένου να συνδυάσουν τις πολλαπλές απαιτήσεις οι γυναίκες υπεραντιπροσώπευονται στις μορφές της μερικής εργασίας, της ευέλικτης απασχόλησης και στις μορφές ψηφιοποιημένης εργασίας τόσο της τηλεεργασίας όσο και της προσφοράς γυναικείων υπηρεσιών μέσω των πλατφορμών. Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και η σεξουαλική εργασία στην ψηφιακή πολιτισμική βιομηχανία.⁸⁹ Η οικειοποίηση του γυναικείου σώματος και της σεξουαλικότητάς του λαμβάνει νέες μορφές και η δημιουργικότητα των γυναικών βρίσκει νέες διεξόδους αλλά και αντιμετωπίζει νέες προκλήσεις σε συνθήκες προχωρημένης οικονομικής παγκοσμιοποίησης. Η ψηφιοποίηση της εργασίας διευκολύνει την αϋλοποίηση της και εγκολπώνει και νέες δραστηριότητες που μέχρι τώρα δεν αναγνωρίζονταν καν ως αμειβόμενη εργασία όπως εν προκειμένω το cam modeling και το sugar dating που υπερβαίνουν τα χρονικά και τοπικά όρια της εργασίας⁹⁰.

Πρόκειται για μορφές συναισθηματικής εργασίας (emotional labor)⁹¹ που επενδύονται ρομαντικά πολλές φορές με υπερβολικές δυνατότητες ευελιξίας, προσωπικής έκφρασης και επιχειρηματικής αυτονομίας παρά τον ευκαιριακό χαρακτήρα τους και την απόλυτη εξάρτηση από τις πλατφόρμες μέσω των οποίων προσφέρονται⁹². Ο όρος «συναισθηματική εργασία» αναδεικνύει την εσωτερίκευση του ελέγχου και της πειθαρχίας που απαιτεί η συγκεκριμένη εργασία της παραγωγής ψηφιακού περιεχομένου και την συνδέει με τις άλλες μορφές «γυναικείας» εργασίας που εμπίπτει στο πεδίο της κοινωνικής αναπαραγωγής. Άρα θέτει όλα τα ζητήματα εκμετάλλευσης, άντλησης υπεραξίας και συσσώρευσης ιδίως επειδή μεγάλο μέρος της εργασίας είτε παρέχεται δωρεάν είτε αμειβεται ελάχιστα.⁹³

Ακολουθώντας την Fraser μπορεί κανείς να πει ότι πρόκειται για εξατομικευμένη υποταγή των γυναικών στις σύγχρονες συνθήκες της (επαν)κατανομής της συναισθηματικής εργασίας οι οποίες, ενώ υπόσχονται απελευθέρωση στην πραγματικότητα αντικαθιστούν τον ένα τρόπο κυριαρχίας με έναν άλλο⁹⁴. Οι πολιτιστικές αλλαγές όσον αφορά την σεξουαλικότητα δεν πρέπει να σκιάζουν το πόσο σημαντική είναι η συμμετοχή ιδίως των νέων γυναικών στη νέα οικονομία, ιδίως δε τον ρόλο τους στην αστική βιομηχανική κουλτούρα. Αυτό δεν σημαίνει ότι για την Fraser δεν είναι απαραίτητο να κατανοηθούν και τα αξιακά πρότυπα προκειμένου να ερμηνευτούν οι παραπάνω κοινωνικές πρακτικές και σχέσεις. Ο καπιταλισμός είναι κάτι περισσότερο από ένα

⁸⁹Nayar-Jablonka, Kavita, *Productive Women: Gender, Sex, and Labor in the Digital Cultural Economy*, 2022, Doctoral Dissertations, 2701 [https:// doi.org/10.7275/29322564](https://doi.org/10.7275/29322564)

⁹⁰ Ibid., σ. 25-30

⁹¹ Hochschild, Arlie Russell, «The managed heart: commercialization of human feeling». *Berkeley: University of California Press, 1983*.

⁹² Mcrobie, Angela, *Reflections On Feminism, Immaterial Labor And The Post-Fordist Regime*, Jan 2011, [New Formations](#) 70(1):60-76, DOI: [10.3898/NEWF.70.04.2010](https://doi.org/10.3898/NEWF.70.04.2010)

⁹³ Nayar-Jablonka όπ. π.

⁹⁴ Fraser Nancy, *Fortunes of Feminism, From State-Managed Capitalism to Neoliberal crisis*, Verso, 2013, σ. 209 επ.

οικονομικό σύστημα μια θεσμοθετημένη κοινωνική τάξη και άρα η κοινωνική φεμινιστική θεωρία δεν μπορεί να περιορίζεται απλώς στην προσθήκη μιας πολιτισμικής διάστασης στην οικονομία.

ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Η κοινωνιολογική οπτική για τον πολιτιστικό μετασχηματισμό της σεξουαλικότητας και την εμπορευματοποίηση της στον 21^ο αιώνα

3.1. Εξατομίκευση της σεξουαλικότητας και ρευστοποίηση των σχέσεων οικειότητας

Ο Antony Giddens στο βιβλίο του «ο Μετασχηματισμός της Οικειότητας – Σεξουαλικότητα, Αγάπη και Ερωτισμός στις Μοντέρνες Κοινωνίες»⁹⁵ αναδεικνύει την μετασχηματιστική δυναμική των σχέσεων ερωτικής οικειότητας και των δεσμών αγάπης στις μοντέρνες κοινωνίες και τις εντάσεις που αυτή δημιουργεί. Ο Giddens χρησιμοποιεί τρεις έννοιες για να περιγράψει την μεταμόρφωση της οικειότητας. Αυτές είναι η «πλαστική σεξουαλικότητα», η «καθαρή σχέση» και ο «συνάλληλος (confluent) έρωτας».⁹⁶ Η πλαστικότητα της σεξουαλικότητας απορρέει από το ότι η μοντέρνα κοινωνία αφήνει περιθώριο ευελιξίας και διαπραγματεύσεων στα άτομα. Αφότου επιτράπηκαν οι πολλαπλές σεξουαλικές εμπειρίες και το προγαμιαίο σεξ *η μονογαμία όφειλε να επανασχεδιαστεί» και να εντεθεί σε ένα νέο πλαίσιο δέσμευσης και αυτό ήταν ότι λειτουργεί ως κριτήριο εμπιστοσύνης μεταξύ των συντρόφων.*⁹⁷ Ενώ πριν η συζυγική συντροφικότητα είχε ως βάση την αμοιβαία ευθύνη στη διαχείριση του νοικοκυριού ως αγροτικής παραγωγικής μονάδας τώρα εξατομικεύεται.

Ο ρομαντισμός της «καθαρής σχέσης» έδωσε έμφαση στη συναισθηματική συναίνεση και στην αμοιβαία συγκατάθεση μεταξύ συζύγων. Οι άνθρωποι εμπλέκονταν σε σχέσεις επιδιώκοντας την προσωπική πληρότητα και συναισθηματική ικανοποίηση. Το ιδεώδες της ρομαντικής αγάπης στον δυτικό πολιτισμό διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην διαδικασία της ατομικοποίησης της οικειότητας, αφού τα άτομα αναζητούν τόσο την συναισθηματική ικανοποίηση όσο και την αυτοπραγμάτωση στην ερωτική σχέση τους. Επιπλέον, οι σύγχρονες σχέσεις ερωτικής οικειότητας χαρακτηρίζονται από αναστοχαστικότητα, καθώς τα άτομα επαναπροσδιορίζουν και διαπραγματεύονται τους όρους των σχέσεων τους⁹⁸ Το άτομο επαναπροσδιορίζει, εκφράζεται και αναστοχάζεται τη θέση του, όντας σε μια συνεχή κίνηση. Προς το τελευταίο τέταρτο του 20^{ου} αιώνα όμως αναδύεται ένα νέο πρότυπο αυτό του συνάλληλου έρωτα. Μετά την αμφισβήτηση της ανδρικής σεξουαλικής κυριαρχίας των ανδρών από τις γυναίκες η έμφυλα άνιση δυναμική εξουσίας που βρίσκεται στην καρδιά του ρομαντικού έρωτα κλονίστηκε, διανοίγοντας ένα χώρο για να πειραματιστούν οι άνθρωποι με διαφορετικούς τρόπους ερωτικής ζωής. Πρόκειται για μια συνεργατική διαδικασία, που δεδομένου ότι επιτρέπει να δημιουργηθούν και ισότιμες μορφές σχέσεων έχει επιδράσει στην απόδοση έμφυλων ρόλων. Η εξελεκτική ικανότητα των σχέσεων επιτρέπει την επαναδιαπραγμάτευση αυτών των έμφυλων ρόλων από τα άτομα καθώς και τις προσδοκίες που δημιουργούνται μέσα στις συναισθηματικές σχέσεις, αμφισβητώντας τα κοινωνικά στερεότυπα. Μπορεί μεν, σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση, το «εγώ» να υπερτερεί

⁹⁵ Giddens, όπ. π.

⁹⁶ Θεοδωρίδης (2005), Anthony Giddens, Η μεταμόρφωση της οικειότητας. Σεξουαλικότητα, αγάπη και ερωτισμός στις μοντέρνες κοινωνίες. Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας, 15, σ. 291-294

⁹⁷ Giddens, οπ.π., σ. 146

⁹⁸ Ο Giddens επισημαίνει ότι η αναστοχαστικότητα είναι σημαντική για την απελευθέρωση του ατόμου ... γιατί το κατευθύνει στην αναζήτηση των επιθυμιών του και την διαρκή διαμόρφωση της ταυτότητας του, οπ.π., σ. 92

του «μαζί» μέσα στην ερωτική σχέση αλλά επιτρέπει και την συν-εξέλιξή του μέσα από τους ερωτικούς δεσμούς που δημιουργεί. Κατά τον Giddens επομένως η εξατομίκευση στο πεδίο του έρωτα, της σεξουαλικότητας και της αγάπης ενισχύει την αυτονομία των φορέων δράσης τόσο των ανδρών όσο και των γυναικών.

Αντίθετα ο Zygmunt Bauman, έβλεπε ως προβληματική εξέλιξη το ότι αυτοί οι δεσμοί βιώνονται σε έναν όλο και πιο ρευστό κόσμο. Στο βιβλίο του «The Liquid Love» κάνει αναφορές σε κείμενα λογοτεχνίας, τραγούδια και θεωρητικούς καταλήγοντας στην απουσία της αγάπης και το άγχος που προκαλεί ο κίνδυνος της μοναξιάς στο ρευστό μοντέρνο κόσμο.⁹⁹ Στη νεωτερική κοινωνία η αγάπη χάνει την σημασία της επειδή η καταναλωτική κουλτούρα κατακλύζει ακόμα και τον κόσμο των συναισθημάτων. Οι ιδιότητες που απαιτούνται για την καλλιέργεια της αγάπης όπως είναι το θάρρος, η πίστη κι η πειθαρχία απαξιώνονται. Ακόμα και η *υπόσχεση της διδασκαλίας της τέχνης της αγάπης*, κατά τον Bauman, τείνει να μετατρέψει την *εμπειρία της αγάπης σε αγαθό που σαγηνεύει και αποπλανεί, απαλλάσσοντας το άτομο από τον χρόνο και την κοπιώδη προσπάθεια που απαιτείται για να την βιώσει*.¹⁰⁰ Ακόμα και οι τεχνολογικές δυνατότητες επικοινωνίας απομακρύνουν τους ανθρώπους όπως παρατηρεί αφού π.χ. τα κινητά τηλέφωνα βοηθούν μεν ανθρώπους που τους χωρίζει η απόσταση στο να διατηρήσουν την επικοινωνία τους αλλά και τους επιτρέπουν να παραμένουν συνδεδεμένοι από απόσταση.¹⁰¹

Ο Bauman θεωρεί εξαιρετικά σημαντικό το ότι το σεξ τείνει να αποσυνδεθεί από τον έρωτα και την αγάπη. Συμφωνεί με τον Giddens στο ότι υποχωρεί η πίστη στην ρομαντική αγάπη, την εφόρου ζωής δέσμευση στο καλύτερο και το χειρότερο και στο πλουσιότερο και το φτωχότερο, αφού μοιάζει όλο και περισσότερο με παγίδα που πρέπει να αποφεύγεται πάση θυσία.¹⁰² Σε αυτό το σημείο, ο συγγραφέας διαχωρίζει τον άνθρωπο homo faber από τον homo consumens. Για τον homo faber, φαίνεται να αποτελούσε φυσικό ένστικτο, η κατασκευή και η αφοσίωση σε σχέσεις πολλών ετών, ενώ το σεξ αποτελούσε το εργαλείο της κοινωνικοποίησης των ανθρώπων. Αντίθετα, ο Bauman σημειώνει ότι ο *homo consumens χρησιμοποιεί την ικανότητα του να συνάπτει σεξουαλικές σχέσεις με νέους ευφάνταστους τρόπους*.¹⁰³ Ο homo consumens αντιμετωπίζει το σεξ ως μέσο που δεν προϋποθέτει δέσμευση με το άλλο άτομο. Βαθιά επηρεασμένος από την κυρίαρχη καταναλωτική κουλτούρα, ο homo consumens τείνει να προτιμά την γρήγορη σεξουαλική επαφή από τη μακροχρόνια δέσμευση και λόγω της αβεβαιότητας που του προκαλεί η δυσκολία δέσμευσης των άλλων.

Ο Bauman, διαπιστώνει ότι η σημαντικότερη και ίσως η πιο σημαντική επιτυχία της επίθεσης της αγοράς μέχρι στιγμής ήταν η σταδιακή ... αλλά επίμονη καταρράκωση των δεξιοτήτων της κοινωνικότητας.¹⁰⁴ Η αποσύνδεση της σεξουαλικής δραστηριότητας από το κοινωνικό πλαίσιο και ο μετασχηματισμός του σεξ σε μια εφήμερη διαδικασία που μπορεί να καταναλωθεί, αποτελούν παραδείγματα μιας ευρύτερης τάσης της ρευστής κοινωνίας, κατά την οποία οι

⁹⁹ Zygmunt Bauman, «The Liquid Love, On The Frailty of Human Bonds, Polity Press, 2003, σ. xiii

¹⁰⁰ Ibid., σ. 7

¹⁰¹ Ibid., σ. 59

¹⁰² Z. Bauman, 2003, οπ.π., σ. 89-90

¹⁰³ Ibid., σ. 49

¹⁰⁴ Ibid., σ. 75

άνθρωποι έχουν καταλήξει να μην επιδιώκουν την δημιουργία σχέσεων με άλλους ανθρώπους αλλά να καταναλώνονται αμοιβαία ως αντικείμενα. Έτσι ο homo consumens δυσκολεύεται να οικοδομήσει συλλογικά έναν κόσμο για όλους διότι δυσκολεύεται να βιώσει έναν συναισθηματικό, κοινωνικό δεσμό σε ατομικό επίπεδο.

Επιπλέον, ο Bauman, κάνει αναφορά και στα νέα μέσα επικοινωνίας όπως είναι το κινητό και το διαδίκτυο. Τα κοινωνικά δίκτυα, θέτοντας ως καίριο σημείο της εξέλιξής τους το κινητό τηλέφωνο, αντιμετωπίζονται ως κάτι το σταθερό σε έναν κατά τα άλλα μεταβαλλόμενο και εξελισσόμενο κόσμο. Αυτό, όπως επισημαίνει ο Bauman, επηρεάζει τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε και βιώνουμε τους ανθρώπινους δεσμούς, αφού την οποιαδήποτε στιγμή μπορούμε να «τερματίσουμε» μια σχέση αποσυνδέοντας κάποιον άλλον ή τον εαυτό μας από τα κοινωνικά δίκτυα. Αυτό που έχει σημασία στο κόσμο των κοινωνικών δικτύων είναι η υπέρ-προβολή και το ίδιο το δίκτυο και όχι τα επιμέρους άτομα και οι επιλογές τους. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι για τον Bauman, η επικοινωνία στο διαδίκτυο μεταβάλλει τα ποιοτικά χαρακτηριστικά της φυσικής επικοινωνίας των ανθρώπων, ενώ ο κόσμος των δικτύων ασκεί επιρροή και στο συναίσθημα της εγγύτητας. Η εικονική εγγύτητα αντικαθιστά την φυσική.

Εντέλει ο Bauman θεωρεί ότι η εμφάνιση των νέων μέσων επικοινωνίας, ναι μεν ευαγγελίζονται ότι δίνουν στα άτομα περισσότερη ελευθερία και περισσότερες επιλογές, αλλά τελικά βλάπτουν την ίδια την ποιότητα της επικοινωνίας, η οποία γίνεται λιγότερο ουσιαστική. Για τον Bauman, η επικοινωνία, όπως και το σεξ, είναι μια σημαντική δυνατότητα για την ανάπτυξη της κοινωνικότητας του ανθρώπου. Το σεξ χάνει τον παραγωγικό του χαρακτήρα και εμπορευματοποιείται. Κατά τον συγγραφέα, *το «καθαρό σεξ» ερμηνεύεται ως κάποια μορφή εγγύηση επιστροφής χρημάτων και οι σύντροφοι σε μια «καθαρά σεξουαλική συνάντηση» μπορεί να αισθάνονται ασφαλείς, γνωρίζοντας ότι η άνευ δέσμευσης επαφή αντισταθμίζει την αδυναμία σύναψης ανθρώπινου δεσμού μεταξύ τους.*¹⁰⁵

Η κοινωνιολογική οπτική του Zygmunt Bauman είναι σημαντική για να γίνει αντιληπτός ο μετασχηματισμός της ερωτικής επικοινωνίας σε συνδυασμό με την μετατροπή της σε ένα καταναλωτικό αγαθό. Η νέα αυτή συνθήκη έχει μεταβάλλει τον τρόπο κατά τον οποίο τα άτομα αντιλαμβάνονται τους άλλους και συνάπτουν σχέσεις μαζί τους. Οι σύγχρονες σχέσεις της ρευστής πραγματικότητας του Bauman είναι εφήμερες και ανεπαρκείς ως προς την δημιουργία κοινωνικών δεσμών. Αν και τα άτομα της μοντέρνας κοινωνίας έχουν πρόσβαση σε περισσότερα μέσα επικοινωνίας που μετριάζουν την φυσική απόσταση και εξοικονομούν χρόνο αυτό δεν φαίνεται να μπορεί να καλύψει τις πραγματικές συναισθηματικές ανάγκες τους. Αυτό αποδεικνύεται και από έρευνες που αφορούν την χρήση ψηφιακών εφαρμογών για γνωριμίες με σκοπό την σύναψη ερωτικών σχέσεων.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Bauman Z., 2003, οπ.π., σ. 50

¹⁰⁶ «Ενώ το 55% των ερωτηθέντων υποστήριξε ότι έχουν χρησιμοποιήσει διαδικτυακές εφαρμογές γνωριμιών με στόχο την σύναψη σχέσεων μόλις το 25% των συμμετεχόντων απάντησε ότι έχει χρησιμοποιήσει τέτοιου είδους εφαρμογές με στόχο περιστασιακές σεξουαλικές επαφές» - Hobbs M., Owen S. & Gerber L., «Liquid love? Dating apps, sex, relationships and the digital transformation of intimacy. Journal of Sociology 53(2), 2016, σ. 271 – 284.

3.2. Η θεωρία της Eva Illouz: ο Καπιταλισμός του βλέμματος, το σεξουαλικό κεφάλαιο, και το υπερ-υποκείμενο

Η Illouz στο βιβλίο της «Το τέλος του Έρωτα. Μια κοινωνιολογία των αρνητικών σχέσεων» αναφέρει ότι αν και η μετάβαση προς την ατομικότητα απελευθέρωσε την αγάπη από τα δεσμά της θρησκευτικής πατριαρχίας, των έμφυλων ανισοτήτων και την εξίσωση του σεξ με την αμαρτία, αναδύθηκαν περιορισμοί όπως η ομοφοβία και η θέσπιση της ετεροκανονικότητας που οδήγησαν την αγάπη σε βαθιά ανασφάλεια.¹⁰⁷ Στην σύγχρονη κοινωνία, το σεξ και η σεξουαλικότητα εξορθολογίζονται και πλέον μετατρέπονται σε γνωρίσματα του προσώπου και αποτελούν μια πτυχή της ταυτότητας του ατόμου.¹⁰⁸ Τα άτομα καλούνται να εξασκηθούν στην τεχνική του «unloving», δηλαδή καλούνται να μάθουν πως να ξεμάθουν να αγαπούν. Πλέον όχι οι θετικοί αλλά οι αρνητικοί δεσμοί¹⁰⁹ και η αρνητική επιλογή οργανώνουν τις προσωπικές ατομικές επιλογές και προτεραιότητες και όλα αυτά τα προσεγγίζει από μια καπιταλιστική – καταναλωτική οπτική.

Η χρήση διαδικτυακών εφαρμογών γνωριμιών έχει γενικευτεί. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης παρότι μπορούν να συμβάλλουν στην αποξένωση του ατόμου, ταυτόχρονα προσφέρουν στα άτομα περισσότερες επιλογές σχετικά με την επιλογή συντρόφων. Διαδικτυακές εφαρμογές όπως το Tinder, επιτρέπουν στα άτομα να συγκρίνουν πιθανούς συντρόφους και να τους αξιολογήσουν με βάση την εμφάνιση, μετατρέποντάς τους σε αντικείμενα δίχως προσωπικότητα. Πρόκειται για μια πολύ αποτελεσματική επιχειρηματική ιδέα που προτείνεται για την εξοικονόμηση χρόνου, κόπου και ενέργειας στα άτομα. Η Eva Illouz υποστηρίζει ότι οι γνωριμίες μέσω διαδικτύου έχουν επεκτείνει τις αρχές της μαζικής κατανάλωσης στις ρομαντικές συναντήσεις οι οποίες βασίζονται στην οικονομία της αφθονίας των αμέτρητων επιλογών, της απόδοσης, του εξορθολογισμού, της επιλεκτικής στόχευσης και της τυποποίησης των ιδανικών συντρόφων.¹¹⁰ Η καταναλωτική κουλτούρα των απεριόριστων επιλογών εκτείνεται και στους ερωτικούς συντρόφους. Η σύγχρονη τεχνολογία δίνει τη δυνατότητα στο άτομο να φαντασιώνεται όλο και περισσότερο. *Η εμπορευματοποίηση διευρύνεται, αντλεί πόρους από τα πεδία του εαυτού, των συναισθημάτων, και της οικειότητας.*¹¹¹ Θα μπορούσαμε να πούμε ότι υπάρχει μια αυξητική τάση γύρω από τα πεδία όπου εμφανίζεται το σεξ και η σεξουαλικότητα συνεχώς και παντού στις διαφημίσεις, στο διαδίκτυο και στις καθημερινές επαφές. Το σέξινες, η σεξουαλική ελκυστικότητα αποτελεί καθοριστικό κριτήριο για την ανάπτυξη της προσωπικότητας ενός ατόμου και του αυτοπροσδιορισμού του. Η σεξουαλική ελκυστικότητα *ενισχύει την κοινωνική θέση κάποιου, αυξάνει περαιτέρω τις πιθανότητες του να επιτύχει μέσα στον κοινωνικό του κύκλο σε σύγκριση και με την ελκυστικότητα των άλλων.*¹¹²

¹⁰⁷ Illouz, 202, οπ.π., σ.45

¹⁰⁸ Illouz - Kaplan, 2021, οπ.π., σ. 33

¹⁰⁹ Περιστασιακή σεξουαλική σχέση

¹¹⁰ Eva Illouz, Ψυχρή Τρυφερότητα – Η άνοδος του συναισθηματικού καπιταλισμού, μτφρ. Στασινοπούλου Μ., επιμ. Βογιατζής Ι., Εκδόσεις: Oposito, Αθήνα, 2017, σ. 127

¹¹¹ Illouz, 2017, ό.π., σ. 87

¹¹² Illouz - Kaplan, 2021, οπ.π., σ. 86

Η σεξουαλική έλξη μπορεί και να κεφαλαιοποιηθεί από εκείνους που επενδύουν σε αυτήν.¹¹³ Καθίσταται προϊόν που διαφημίζεται, διακινείται και ανταλλάσσεται. Οι σεξουαλικές σχέσεις υπόκεινται στην λογική του κέρδους, της ανταγωνιστικότητας και της αγοραπωλησίας. Πολλές φορές, οι άνθρωποι εκφράζουν συναισθήματα μέσω της αγοράς προϊόντων και υπηρεσιών. Ακόμη, το ίδιο το σώμα σεξουαλικοποιείται με αποτέλεσμα η σεξουαλική επιθυμία να παράγει οικονομική αξία, τα ίδια τα εμπορεύματα συνυφαίνονται με την παραγωγή σεξουαλικής επιθυμίας, ενώ οι σεξουαλικές πρακτικές και αλληλεπιδράσεις υπάγονται στην οικονομική ορθολογικότητα.¹¹⁴

Το σεξουαλικό κεφάλαιο διακρίνεται, σύμφωνα με τις Illouz και Kaplan σε τέσσερις διαφορετικούς τύπους¹¹⁵. Στην πρώτη μορφή η αγνότητα της γυναίκας λειτουργούσε με δύο τρόπους αποτελώντας ταυτόχρονα το ίδιο το κεφάλαιο και την ηθική αξία. Αν η γυναίκα δεν ήταν αγνή θεωρούνταν υποδεέστερη σύμφωνα με την θρησκευτική ηθική, ενώ η ηθική της αξία μεταφράζεται ως μειωμένο περιουσιακό στοιχείο στην αγορά του γάμου. Ο δεύτερος τύπος σεξουαλικού κεφαλαίου αφορά την υπεραξία που καθίσταται φανερή στην πορνεία όπου η παροχή σεξουαλικών υπηρεσιών γίνεται έναντι οικονομικού ανταλλάγματος.¹¹⁶ Ο τρίτος τύπος αφορά το ενσώματο σεξουαλικό κεφάλαιο που παράγεται στο καθεστώς του «σκοπικού καπιταλισμού» ή καπιταλισμού της επισκόπησης, του βλέμματος που διαχέεται παντού.¹¹⁷ Ο εαυτός σεξουαλικοποιείται στο σύνολό του με πολιτισμικό αποτέλεσμα, η σεξουαλική ελκυστικότητα να λειτουργεί ως μονάδα αποτίμησης της επιθυμητότητας των ατόμων. Όσο πιο σεξουαλικά επιθυμητό είναι το άτομο τόσο πιο εύκολα μπορεί να συνάπτει ερωτικές σχέσεις. Συνεπώς, το ενσώματο σεξουαλικό αφορά δύο διαστάσεις που αφορούν τα «σέξυ» σώματα και την τεχνογνωσία γύρω από το σεξ. *Το σέξινες βασίζεται σε καταναλωτικά αγαθά που αποσκοπούν στην αποκάλυψη, την επίδειξη και την ανάδειξη του σεξουαλικού σώματος.*¹¹⁸ Η σεξουαλικότητα και η ελκυστικότητα αποτελούν διαστάσεις που αφορούν τόσο τα ανδρικά όσο και τα γυναικεία σώματα, είτε τα άτομα εργάζονται στον κλάδο του σεξ, είτε πρόκειται για απλά και συγκρατημένα σεξουαλικά άτομα είτε αυτόνομα και απελευθερωμένα σεξουαλικά υποκείμενα. Έτσι, οι συγγραφείς θεωρούν ότι η αισθητική γύρω από το σεξουαλικοποιημένο και μη σώμα υπάρχει παντού, αφού το σεξ πουλάει παντού και όχι μόνον στη βιομηχανία του σεξ.¹¹⁹ Αυτό ασκεί καταλυτική επίδραση στους ανθρώπινους δεσμούς.¹²⁰

Η τελευταία εκδοχή του σεξουαλικού κεφαλαίου είναι η νεοφιλελεύθερη¹²¹ η οποία επικρατεί στη σημερινή εποχή. Το σεξ κεφαλαιοποιείται ως συναισθηματική εμπειρία που συντελεί στην αυτό-ολοκλήρωση, αυτο-αποτελεσματικότητα και αυτοεκτίμηση. Αυτά αποτελούν τις συνιστώσες ενός επιχειρηματικού μοντέλου που εμπορευματοποιεί καθολικά σχεδόν την σεξουαλικότητα. Τα σεξουαλικά επιτεύγματα αξιοποιούνται τόσο στον εργασιακό όσο και στον

¹¹³ Ibid., σ. 31

¹¹⁴ Illouz, 2017, οπ.π., σ. 156-157

¹¹⁵ Illouz - Kaplan, 2021, οπ.π., σ. 54

¹¹⁶ Ibid., σ. 54

¹¹⁷ Illouz, 2017, οπ.π., σ. 157

¹¹⁸ Ibid., σ. 162

¹¹⁹ Illouz - Kaplan, 2021, οπ.π., σ. 44

¹²⁰ Ibid., σ. 44

¹²¹ Ibid., σ. 54-55

προσωπικό χώρο¹²² και καθίστανται παραγωγικό μέσο ιδίως για όσους ανήκουν στην μεσαία τάξη.¹²³ Επιπλέον, οι δύο καθηγήτριες αναφέρουν ότι οι σεξουαλικές εμπειρίες δεν είναι απαραίτητα έμφυλες.¹²⁴ Η εσωτερική διάσταση της σεξουαλικής εμπειρίας συμπεριλαμβάνει και τα συναισθήματα που όμως συνδέονται με την ποσοτικοποίηση των εμπειριών. Διαδικτυακές εφαρμογές όπως είναι για παράδειγμα το Tinder εξυπηρετούν αυτή την ποσοτικοποίηση και εμπορευματοποίηση αφού δίνεται στο άτομο η ευκαιρία να ενισχύσει τη θέση του στην αγορά του σχέσεων.

Ο καπιταλισμός με την τάση του να προσεγγίζει την ζωή από την οικονομική οπτική, μετατρέπει την σεξουαλικότητα σε ένα είδος εμπορεύματος, και τα άτομο σε ένα προωθητή και επιχειρηματία μιας εικόνας. Οι σεξουαλικές συναντήσεις δομούνται βάσει των προτύπων της αγοράς, δηλαδή μιας κοινωνικής σφαίρας που διέπεται από τον ανταγωνισμό και στο εσωτερικό της οποίας η αξία καθορίζεται από την προσφορά και τη ζήτηση.¹²⁵ Σε αυτό καταλήγουν η έντονη σεξουαλικοποίηση των γυναικών, η επιβολή προτύπων ομορφιάς για το γυναικείο σώμα και η κανονικοποίηση του ευκαιριακών σεξουαλικών συναντήσεων. Η Πλουζ στο βιβλίο της «Το Τέλος του Έρωτα» εξετάζει το πεδίο της οικονομίας που αφορά την ερωτική αγορά. Οι ανθρώπινες σχέσεις και η αγάπη προσεγγίζονται ως προϊόντα που μπορούν να αγοραστούν και να πωληθούν με βάση την ελκυστικότητα. Τα ΜΜΕ και η διαφήμιση καλλιεργούν μια κουλτούρα όπου η σεξουαλική ελκυστικότητα αποτελεί έναν νέο τρόπο σκηνοθεσίας του σώματος, μέσα από τα καταναλωτικά αντικείμενα και τα οπτικά σύμβολα που διακινούν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης.¹²⁶ Ακόμη, παρατηρείται μια ολοένα αυξανόμενη σεξουαλικοποίηση των αντικειμένων, αφού η βιομηχανία της διαφήμισης τείνει να παρουσιάζει και να «ξεπουλά» τα προϊόντα με όλο και πιο ερωτικό τρόπο.

Η Πλουζ ακολουθώντας μια φεμινιστική προσέγγιση στο «Τέλος του Έρωτα», εισάγει την πρωτότυπη κοινωνιολογική έννοια του σκοπικού καπιταλισμού. Αξιοποιεί κυρίως το βλέμμα των ανδρών προς το γυναικείο σώμα. ενώ παρατηρείται η εκμετάλλευση του σεξουαλικοποιημένου σώματος από τη βιομηχανία του θεάματος.¹²⁷ Το ανδρικό βλέμμα υποδουλώνει και υποτιμά την γυναίκα, αφού την προσεγγίζει ως αντικείμενο που ικανοποιεί σεξουαλικές φαντασιώσεις και επιθυμίες. Αγορές στις οποίες αντικειμενοποιείται το γυναικείο σώμα εκτός της διαφήμισης είναι η βιομηχανία πορνό. Από την άλλη πλευρά, η βιομηχανία της μόδας, η βιομηχανία των καλλυντικών αλλά και η φαρμακευτική βιομηχανία έθεταν πάντα το γυναικείο σεξουαλικοποιημένο σώμα ως προϊόν προς εκμετάλλευση.

Το «look»¹²⁸ γίνεται το κύριο εργαλείο των σύγχρονων ανθρώπων ώστε να προωθήσουν την ελκυστικότητά τους, η οποία δημιουργείται από την κυριαρχία των ανδρών στις διαφημίσεις και την μόδα. Η ομορφιά και η σεξουαλική ελκυστικότητα εξαρτώνται από το ανδρικό βλέμμα και

¹²² Ibid., σ. 89

¹²³ Ibid., σ. 96

¹²⁴ Πλουζ - Kaplan, 2021, οπ.π., σ. 92

¹²⁵ Πλουζ, 2017, οπ.π., σ. 117-171

¹²⁶ Πλουζ, 2017, οπ.π., σ. 160

¹²⁷ Πλουζ., 2021, οπ.π., σ.221

¹²⁸ Εμφάνιση

απαιτούν με τη σειρά τους μια εντατική προπαρασκευαστική εργασία φροντίδας του εαυτού στο πλαίσιο της καταναλωτικής σφαίρας.¹²⁹ Έτσι, με την ανάδυση του σκοπικού καπιταλισμού, παρατηρείται η επένδυση χρόνου και χρήματος από τις γυναίκες για την υποστήριξη ενός προσωπικού «branding»¹³⁰, που θα τους αποφέρει οικονομικά κέρδη. *Πράγματι, το branding του εαυτού θα μπορούσε να θεωρηθεί μια μορφή συναισθηματικής, άυλης εργασίας που αναλαμβάνει ηθελημένα το άτομο προκειμένου να προσελκύσει προσοχή, να αποκτήσει φήμη και, ενδεχομένως, να αποκομίσει κέρδος.*¹³¹

Ωστόσο, η Illouz επισημαίνει ότι αυτή η εκμετάλλευση συντελείται τόσο για τις γυναίκες όσο και για τους άνδρες, επιθυμώντας να υποδείξει ότι οι νέες τεχνολογίες έχουν τη δυνατότητα να εκμεταλλευτούν προς όφελός τους και το ανδρικό και το γυναικείο φύλο. Η ελκυστικότητα και η σεξουαλικότητα των γυναικών έχουν εισέλθει στην οικονομία αφού αποτελούν αγαθά προς πώληση και εμπορευματοποίηση. Η βιομηχανία της ομορφιάς, του πορνό, οι φάρμακο-βιομηχανίες παράγουν προϊόντα που στοχεύουν στη κατανάλωσή τους από το γυναικείο φύλο. Με τη κατανάλωση αυτών των προϊόντων, το γυναικείο φύλο φαίνεται να αφιερώνει περισσότερο χρόνο στη δημιουργία μιας εικόνας σεξουαλικοποιημένης και επιθυμητής που προορίζεται για την «οπτική» ικανοποίηση της ανδρικής φαντασίωσης.

Μια σημαντική κριτική παρατήρηση στα παραπάνω είναι ότι η προσέγγιση της Illouz δεν λαμβάνει υπόψη εάν ή με ποιον τρόπο το σεξ, η σεξουαλικοποίηση ακόμα και η αντικειμενοποίηση, μπορούν να είναι αυτο-ελεγχόμενες, εγγενώς θετικές, ενδυναμωτικές διαδικασίες ή να ενισχύουν την επιθυμία. Πρόκειται για μια συζήτηση που αναπτύχθηκε παραπάνω κατά την ανάλυση της έννοιας της αντικειμενοποίησης.

Κατά την Illouz πρόκειται για μια σύγχυση όσον αφορά την κατάσταση του σεξουαλικοποιημένου υποκειμένου που οδηγεί και στην διερώτηση εάν τελικά, η γυναίκα ως φορέας σεξουαλικότητας μπορεί εκτός από αντικείμενο να δρα ως υποκείμενο.¹³² Επειδή η σεξουαλικοποίηση των σχέσεων εκτοπίζει τις όποιες συναισθηματικές αξιώσεις,¹³³ τα άτομα αντικειμενοποιούνται αμοιβαία, η αίσθηση ότι και οι γυναίκες χρησιμοποιούν την σεξουαλικότητα για να ικανοποιήσουν και τις δικές τους σεξουαλικές ανάγκες, τις ενδυναμώνει.¹³⁴ Πρόκειται για μια διαδικασία υπερ-υποκειμενοποίησης, όπου συντρέχουν ταυτόχρονα η υποτίμηση και η ενδυνάμωση μέσω της εργαλειοποίησης της μίας πλευράς για τις σεξουαλικές ανάγκες της άλλης.¹³⁵

Το γεγονός ότι ακόμα και ορισμένες φεμινίστριες θεωρούν ότι γυναίκες ενδυναμώνονται παρά το γεγονός ότι η σεξουαλικότητα τους έχει εμπορευματοποιηθεί σε τέτοιο βαθμό από την τεράστια

¹²⁹ Illouz, 2017, οπ.π., σ. 165

¹³⁰ Η διαδικασία απόδοσης συγκεκριμένων χαρακτηριστικών σε ένα προϊόν που θα το κάνουν ελκυστικό για το αγοραστικό κοινό

¹³¹ Illouz, 2017, οπ.π., σ. 166-167

¹³² Illouz, 2021, οπ.π., σ. 215

¹³³ Ibid., σ. 217

¹³⁴ Ibid.

¹³⁵ Rosalind Gill, «Empowerment/Sexism: Figuring Female Sexual Agency in Contemporary Advertising», *Feminism and Psychology* 18/ 1, 2008, σ. 35-60.

βιομηχανία του σεξ οφείλεται στο γεγονός ότι ανακωδικοποιείται ως ένα είδος υποκειμενοποίησης που συνδέεται με την απόλαυση, την ενδυνάμωση και την αποστασιοποίηση.¹³⁶ Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει το «Υπερ-Υποκείμενο» μεταφέρεται στο πεδίο της «αυτό - αντικειμενοποίησης» αφού παραβλέπονται τα οικονομικά θεμέλια της σεξουαλικοποίησης και οι γυναίκες πλέον συμμετέχουν εκούσια στην αντικειμενοποίησή τους¹³⁷.

3.3. Συμπεράσματα για την πλατφόρμα OnlyFans ως προς την αναπαραγωγή των έμφυλων στερεοτύπων και των εμποδίων για την ενδυνάμωση των γυναικών

Πως λοιπόν μπορούν να αξιοποιηθούν τα παραπάνω για να αναδειχθούν τα ζητήματα που θέτει η λειτουργία της πλατφόρμας OnlyFans και να δοθούν απαντήσεις σε αυτά; Η πλατφόρμα αποτελεί ένα εργαλείο διαμοιρασμού σεξουαλικού περιεχομένου, στην οποία η πλειονότητα των παραγωγών είναι γυναίκες. Η πλατφόρμα αποτελεί ένα κατεξοχήν παράδειγμα διαδικτυακής σεξεργασίας. Αυτό που διαφοροποιεί την πλατφόρμα OnlyFans από άλλες ιστοσελίδες με πορνογραφικό υλικό, είναι η αποκλειστικότητα που παρέχει στον χρήστη, αφού ο τελευταίος καλείται να πληρώσει την αντίστοιχη συνδρομή ώστε να έχει πρόσβαση στις αναρτήσεις των content creators που εκείνος έχει επιλέξει να ακολουθεί. Έτσι, έγινε η επινόηση της ψηφιακής σεξεργασίας κατά την έξαρση της πανδημίας covid-19 ώστε να καταστεί δυνατή η μερική αντικατάσταση της παροχής σεξουαλικών υπηρεσιών που εκτελούνταν με συμβατικό τρόπο¹³⁸.

Οι γυναίκες παραγωγοί περιεχομένου αναρτούν ερωτικό και σεξουαλικό περιεχόμενο, όχι απαραίτητα πορνογραφικό υλικό αλλά και φωτογραφίες ή βίντεο σε προκλητικές στάσεις χωρίς να επιδίδονται πάντα σε σεξουαλικές πρακτικές. Το OnlyFans σαφώς είναι ασφαλέστερο για τις γυναίκες που επιλέγουν να αποκομίσουν οικονομικό όφελος από την διαδικτυακή προβολή σεξουαλικού περιεχομένου σε σχέση με τις γυναίκες που ασκούν τη σεξεργασία δια ζώσης. Ωστόσο, παρατηρείται ότι και στον ψηφιακό χώρο, οι γυναίκες παραγωγοί είναι ευάλωτες με παραβιάσεις ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων καθώς και παράνομη αναδημοσίευση των αναρτήσεών τους σε πορνογραφικές ιστοσελίδες. Άρα, είναι εκτεθειμένες σε διάφορες μορφές παραβίασης της σεξουαλικής ιδιωτικότητάς τους. Παρά λοιπόν την τυπική αναγνώριση της σεξουαλικής αυτοδιάθεσής τους ως μορφής ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητάς τους είναι ιδιαίτερα ευάλωτες σε προσβολές όπως δείχνουν και τα στοιχεία για το «εκδικητικό πορνό» και την «ενοχοποίηση του θύματος». Πρόκειται για πρακτικές διασυρμού, διαπόμπευσης και παρενόχλησης που περνούν από τον ψηφιακό χώρο στον χώρο που ζουν και εργάζονται οι γυναίκες παραγωγοί.

Επιπλέον, οι γυναίκες παραγωγοί σεξουαλικού περιεχομένου όπως και οι σεξεργάτριες, τις περισσότερες φορές εργάζονται σε επισφαλείς συνθήκες και τελούν υπό καθεστώς εξάρτησης από

¹³⁶ Ilouz, 2021, όπ.π., σ. 217

¹³⁷ Ilouz, 2021, όπ.π., σ. 217.

¹³⁸ Lopes, G. P., Vale, F. B. C., Vieira, I., da Silva Filho, A. L., Abuhid, C., & Geber, S. (2020). COVID-19 and sexuality: Reinventing intimacy. Archives of Sexual Behavior, 49(8), 2735–2738. <https://doi.org/10.1007/s10508-020-01796-7>

τις πλατφόρμες μέσω των οποίων διαμοιράζουν περιεχόμενο. Πέραν της οικονομικής επισφάλειας εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν υψηλότερο κίνδυνο κοινωνικού αποκλεισμού λόγω του στίγματος της σεξεργασίας σε όλες τις μορφές της με πολλαπλές επιπτώσεις στην προσωπική και οικογενειακή ζωή τους. Αναπαράγονται τα έμφυλα στερεότυπα καθώς τείνει να θεωρηθεί ότι το θύμα φέρει μερίδιο ευθύνης για την αναδημοσίευση ερωτικού και σεξουαλικού περιεχομένου χωρίς συναίνεση, μια πρακτική που ονομάζεται «ενοχοποίηση του θύματος».

Από την άποψη της φεμινιστικής θεωρίας η απάντηση στο εάν τέτοιου είδους πλατφόρμες όπως η OnlyFans ωθούν περαιτέρω την γυναικεία χειραφέτηση ενδυναμώνοντας τις γυναίκες να γίνουν ατομικοί επιχειρηματίες της σεξουαλικότητάς του και να αποκτήσουν αναγνωρισιμότητα ή αν τελικά αναπαράγουν και καθολικοποιούν την αντικειμενικοποίηση του γυναικείου σώματος και την εμπορευματοποίηση της γυναικείας σεξουαλικότητας, δεν είναι εύκολο να απαντηθούν. Μια σημαντική φιλελεύθερη προσέγγιση της αντικειμενικοποίησης από την Martha Nussbaum παρότι παρέχει τα κριτήρια αναγνώρισης και αποτίμησης του βαθμού της στην περίπτωση που εξετάζουμε, επιχειρηματολογεί υπέρ των ικανοτήτων των γυναικών ως φορέων δράσης να διεκδικήσουν την δυνατότητα της δράσης τους. Αντίθετα, σύμφωνα με την Nancy Fraser η άνιση κατανομή της κοινωνικής αναπαραγωγής και της συναισθηματικής εργασίας εις βάρος των γυναικών, τις καθιστά ιδιαίτερα ευάλωτες στον κανιβαλισμό της οικονομικής εκμετάλλευσης στις σύγχρονες συνθήκες γεωπολιτικής ανισότητας.

Για την σύγχρονη κοινωνιολογική θεωρία η ερωτική οικειότητα, οι σεξουαλικές σχέσεις και η σύναψη δεσμών αγάπης έχουν μεταλλαχθεί εδώ και μισό αιώνα. Η επένδυση στην ρομαντική αγάπη φθίνει ενόσω η σεξουαλικότητα εξατομικεύεται κατά τον Giddens. Η συναισθηματική δέσμευση των υποκειμένων μοιάζει όλο και πιο δυσβάσταχτη σε καθεστώς ρευστοποίησης του κοινωνικού δεσμού στην κοινωνία της κατανάλωσης κατά τον Bauman. Η πρόσφατη κοινωνιολογική έρευνα της Eva Illouz μιλά για την αποκαθήλωση του έρωτα μετά την κεφαλοποίηση της σεξουαλικότητας στον καπιταλισμό του βλέμματος και την κατοπτρική εικόνα του υποκειμένου μέσα από την αντικειμενικοποίηση του ως σεξουαλικό αντικείμενο. Τα κοινωνικά δίκτυα υπεισέρχονται σε μια εξόχως ανταγωνιστική επένδυση στην σεξουαλικότητα και την εξεύρεση συντρόφων διευρύνοντας διαρκώς τις δυνατότητες επιλογών. Η πλατφόρμα OnlyFans, αποτελεί μια ακόμα ψηφιοποιημένη αγορά από την οποία έχει αποκλειστεί η σωματική εγγύτητα και κυριαρχεί η εικόνα και τα οπτικά σεξουαλικά ερεθίσματα με πολύ μεγάλη εμπορική επιτυχία και λόγω της κοινωνικής απομόνωσης εξαιτίας της πανδημίας. Οι γυναίκες ως παραγωγοί ερωτικού και σεξουαλικού περιεχομένου επαναδιαπραγματεύονται τις δυνατότητες που διαθέτουν.

Η θέση της τελευταίας φαίνεται εν μέρει να επιβεβαιώνεται και από σχετικές έρευνες που αναδεικνύουν το πώς αλληλεπιδρούν η ρητορική της ενδυνάμωσης και οι λόγοι για την αντικειμενικοποίηση των γυναικών που δουλεύουν για την OnlyFans.¹³⁹ Οι συμμετέχουσες

¹³⁹ Cardoso, D., & Scarcelli, C. M. (2022). The bodies of the (digitized) body: Experiences of sexual(ised) work on OnlyFans. *MedieKultur: Journal of Media and Communication Research*,

περιγράφουν το πώς το σώμα τους ψηφιοποιείται και προσαρμόζεται στις απαιτήσεις και πιέσεις της πλατφόρμας. Καταθέτουν όμως και «την εσωτερικευμένη συναισθηματική εμπειρία «του να έχεις την εξουσία (δηλ. να είσαι ενδυναμωμένος) επειδή νοιώθεις ότι αποκτάς πρόσβαση σε ένα ευρύτερο φάσμα δυνητικών τρόπων ύπαρξης και δράσης στον κόσμο»¹⁴⁰. Η σχέση που οι συμμετέχουσες έχουν με τα σώματά τους διαμεσολαβείται τόσο από τα βλέμματα που επιτρέπουν και επιβάλλουν οι τεχνολογίες όσο και εξίσου από ψυχοϊατρικούς και ψυχο-κοινωνικούς λόγους που περιγράφουν το πώς αλληλεπιδρά με το σώμα¹⁴¹.

Αυτοί οι λόγοι δημιουργούν έναν χώρο δυνητικής δράσης και αυτονομίας, αλλά συχνά προκρίνουν τη μακροκοινωνική κριτική του τρόπου με τον οποίο τα σώματα πειθαρχούνται από τα ίδια τα υποκείμενα.¹⁴² Σύμφωνα με αυτή την προοπτική, η προσωπική ευτυχία και η αυτοϊκανοποίηση γίνονται αυτοσκοπός, και δεδομένων των θολών ορίων μεταξύ εργασίας και ευχαρίστησης, υπάρχει μια ολισθηρή σύνδεση μεταξύ του να είσαι παραγωγικό υποκείμενο και του να είσαι ένα υποκείμενο ικανοποιημένο από τον εαυτό του.¹⁴³

37(71), 098–121. <https://doi.org/10.7146/mediekultur.v37i71.122642> (Original work published December 22, 2021)

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Rose, N. (1998). *Inventing our selves: Psychology, power, and personhood*. Cambridge University Press.

¹⁴² Evans, A., Riley, S., & Shankar, A. (2010). Technologies of sexiness: Theorizing women's engagement in the sexualization of culture. *Feminism & Psychology*, 20(1), 114–131.

¹⁴³ «Η ευτυχία έχει χρησιμοποιηθεί εδώ και καιρό ως μια στρατηγική κατευνασμού για την πειθάρχηση της σύγχρονης υποκειμενικότητας» - Ahmed, S. *The promise of happiness*. Duke University Press, 2010.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η εργασία στοχεύει στην ανάδειξη των πολιτισμικών αντιφάσεων των σύγχρονων δημοκρατιών μέσω της ανάλυσης των κοινωνικών δικτύων και του αυτό-επενδύμενου σεξουαλικού κεφαλαίου. Στο πλαίσιο αυτό, εξετάζεται η επίδραση των κοινωνικών δικτύων και συγκεκριμένα η περίπτωση της OnlyFans ως πλατφόρμας διαμοιρασμού σεξουαλικού περιεχομένου, που συμβάλλει στη δημιουργία του σεξουαλικού κεφαλαίου. Κατά τη διάρκεια της έρευνας, παρουσιάστηκαν ενδιαφέροντα στοιχεία σχετικά με την παραβίαση της ιδιωτικότητας των παραγωγών σεξουαλικού περιεχομένου, ενώ αναλύθηκαν εκτενώς οι προβληματισμοί που αφορούν το στίγμα και τον κοινωνικό-οικονομικό αποκλεισμό που βιώνουν οι γυναίκες σεξεργάτριες στη ψηφιακή σεξεργασία. Επιπλέον, η εργασία επιχειρεί να αναδείξει κοινωνικές πρακτικές που εντείνουν τον σεξισμό, όπως το εκδικητικό πορνό και η ενοχοποίηση του θύματος.

Αναπτύχθηκαν οι φεμινιστικές προσεγγίσεις των θεωρητικών Martha Nussbaum και Nancy Fraser στοχεύοντας στην επισήμανση της κεντρικής σημασίας της ισότητας και της δικαιοσύνης, επιχειρώντας την ερμηνεία των φαινομένων αυτών. Επιπλέον, αναφέρθηκαν οι προσεγγίσεις των Anthony Giddens και Zygmunt Bauman, επισημαίνοντας την μεταμόρφωση της οικειότητας και τη ρευστή αγάπη, που σύμφωνα με αυτούς, αποτελούν συνθήκες που προκύπτουν από τα νέα μέσα επικοινωνίας και την αυξανόμενη χρήση τους. Συγκεκριμένα, τα σύγχρονα μέσα επικοινωνίας παρότι μειώνουν τις αποστάσεις στον πραγματικό κόσμο, τελικά φαίνεται να συμβάλλουν στην φυσική αποξένωση των ατόμων, τροποποιώντας έτσι τα πεδία του έρωτα και των συναισθηματικών σχέσεων. Συνεπώς, οι πολιτισμικές αντιφάσεις που αφορούν τα κοινωνικά δίκτυα και τις πλατφόρμες όπως το OnlyFans, συνθέτουν ένα ευρύτερο πλαίσιο που εξετάζει τη διαρκή εξέλιξη της κοινωνικής οργάνωσης και της ατομικής ταυτότητας, ενώ τίθεται ως κεντρικό το ζήτημα της σεξουαλικής απελευθέρωσης των γυναικών. Κατά τη διάρκεια της έρευνας αναδεικνύεται η ανάγκη να κατανοηθούν βαθύτερα η δυναμική της εξουσίας, του φύλου και της σεξουαλικότητας στην ψηφιακή εποχή, αφού φαίνεται ότι η γυναίκα αν και φορέας του δικαιώματος της σεξουαλικής ελευθερίας, τελικά δεν απολαμβάνει ουσιαστικά την σεξουαλική αυτοδιάθεση του σώματός της δίχως να γίνεται αποδέκτης σεξιστικών σχολιασμών τόσο από τον κοινωνικό περίγυρο όσο και από το ίδιο το κράτος.

Συνοπτικά, η παρούσα εργασία αποτελεί μια αναλυτική προσέγγιση του που εξετάζει το κατά πόσο επιτυγχάνεται η απόλυτη σεξουαλική απελευθέρωση για το γυναικείο φύλο στην σύγχρονη κοινωνία. Η πρόκληση που αναδύεται μέσω της διαδικτυακής σεξεργασίας αφορά την συνεχή προσπάθεια για την ορθολογική κατανόηση της συνεχώς μεταβαλλόμενης σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας, ενώ εισάγονται προβληματισμοί για περαιτέρω συζήτηση και έρευνα στο τομέα των κοινωνικών δικτύων και του σεξουαλικού κεφαλαίου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

1. Θεοδωρίδης (2005). Anthony Giddens, Η μεταμόρφωση της οικειότητας. Σεξουαλικότητα, αγάπη και ερωτισμός στις μοντέρνες κοινωνίες. Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας, 15, 291-294
2. Μήτας Στέργιος, «Σεξουαλικότητα και συνταγματικές ελευθερίες – Η ελευθερία σεξουαλικής αυτοδιάθεσης» - Το Σύνταγμα (ΤοΣ), 3/2007
3. Παμουκόγλου Ιωάννα, «Έμφυλη βία: Αγώνας μετ' εμποδίων ο δρόμος προς τη Δικαιοσύνη», 25 Νοεμβρίου 2022, <https://www.bovary.gr/faces/oramatistes/emfyli-bia-empodia-ston-dromo-pros-ti-dikaiosyni>
4. Τσαγκαράκης Πάνος, «Κλασικές συμβουλές γδυσίματος... για απόλυτα θηλυκά», 26 Μαρτίου 2015, <https://www.penna.gr/guru/1322-klasikes-symvoules-gdysimatos-gia-apolyta-thilika>
5. Άρθρο: «Εκδικητική πορνογραφία: Σοκαριστικές καταγγελίες για revenge porn και στην Πάτρα», 15 Δεκεμβρίου 2021, <https://pelop.gr/ekdikitiki-pornografia-katangelies-gia-porn-revenge-kai-stin-patra/>
6. The Press Project, «Ξαναχτυπά με victim blaming ο Μπαλάσκας», 27 Δεκεμβρίου 2021, <https://thepressproject.gr/xanachtypa-me-victim-blaming-o-balaskas/>
7. Κέντρο Διοτίμα, «Μορφές Διαδικτυακής Έμφυλης Βίας», <https://diotima.org.gr/glossari-morfes-emfyliis-vias-sto-diadiktyo/>

Ξενόγλωσση

8. Ahmed, S. The promise of happiness. Duke University Press, 2010
9. Arruza Cinzia, Bhattacharya Tithi., Fraser Nancy, *Φεμινισμός για το 99% Μανιφέστο*, μτφρ. Καλαμπόκας Γιώργος & Χριστοδουλάκου Αφροδίτη, Εκδόσεις Εκτός Γραμμής, Αθήνα 2023
10. Bartky, Sandra-Lee, 1990, *Femininity and Domination: Studies in the Phenomenology of Oppression*, New York: Routledge.
11. Bays Ekaterina, «Exploitation or Empowerment? Women's Experiences in the Cam Modeling Industry», ScholarWorks at University of Montana, 2019
12. Bjonness, J., Nencel, L. S., Skilbrei, M.-L., «*Reconfiguring Stigma in Studies of Sex for Sale*: Routledge», 2021
13. Brownsword R., Scotford E., Yeung K., «The Oxford Handbook of Law, Regulation and Technology », 2017, Oxford University Press
14. Bowen, R., & Bungay, V., «Taint: An examination of the lived experiences of stigma and its lingering effects for eight sex industry experts», 2016, *Culture, Health & Sexuality*, <https://doi.org/10.1080/13691058.2015.1072875>
15. Castillo Lorena, «Must – Know OnlyFans Gender Statistics», 23 Δεκεμβρίου 2023, <https://gitnux.org/onlyfans-gender-statistics/>
16. Cardoso, D., & Scarcelli, C. M. (2022). The bodies of the (digitized) body: Experiences of sexual(ised) work on OnlyFans. *MedieKultur: Journal of Media and Communication Research*, 37(71), 098–121. <https://doi.org/10.7146/mediekultur.v37i71.122642> (Original

- work published December 22, 2021)
17. Citron, Danielle Keats, *Sexual Privacy* (August 17, 2018). 128 *Yale Law Journal* 1870 (2019), U of Maryland Legal Studies Research Paper No. 2018-25, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3233805>
 18. Cole Samantha, «Visa and Mastercard Will Stop Processing Payments to Pornhub», *Vice*, 11 Δεκεμβρίου 2020. <https://www.vice.com/en/article/7k94be/mastercard-will-stop-processing-payments-to-pornhub>.
 19. Cole Samantha, «Former OnlyFans Employees Could Access Users' and Models' Personal Information », 30 Σεπτεμβρίου 2021 *Former OnlyFans Employees Could Access Users' and Models' Personal Information* (vice.com)
 20. Cursino Malu, «OnlyFans: Who is Leonid Radvinsky, the elusive owner of a porn empire?», 27 Αυγούστου 2023, <https://www.bbc.com/news/world-66615008> (*Fenix, the business that owns OnlyFans... Mr Radvinsky being based in the US.*)
 21. Easterbrook-Smith Gwyn, «OnlyFans as gig-economy work: a nexus of precarity and stigma» at *Porn Studies*, 2023, Taylor & Francis Groups, <https://doi.org/10.1080/23268743.2022.2096682>
 22. Espinoza Joshua, «OnlyFans Explained: What You Need to Know About the NSFW Site», 4 Απριλίου 2023 <https://www.complex.com/life/a/joshua-espinoza/what-is-onlyfans-explainer>
 23. Evans, A., Riley, S., & Shankar, A. (2010). Technologies of sexiness: Theorizing women's engagement in the sexualization of culture. *Feminism & Psychology*, 20(1)
 24. Foucault Michel, *Ιστορία της Σεξουαλικότητας I. Η Δίψα της Γνώσης*, μτφρ. Μπετζέλος Τ., Αθήνα: Εκδόσεις Πλέθρον, Δεκέμβριος 2011
 25. Fraser Nancy, «Heterosexim, Misrecognition and Capitalism: A response to Judith Butler», *Social Text*, Volume 0, Issue 52/53, *Queer Transitions of Race, Nation and Gender*, (Autumn – Winter, 1997)
 26. Fraser Nancy, *From Redistribution to Recognition Dilemmas of Justice in a 'Post-Socialist' Age*, " *New Left Review* 212 (July/August 1995):
 27. Giddens Anthony, «The Transformation of Intimacy», Cambridge: Polity Press, 1992
 28. Goud Elise, Melat Kassa, «Low-wage, low-hours workers were hit hardest in the Covid-19 recession», 20 Μαΐου 2021, <https://www.epi.org/publication/swa-2020-employment-report/>
 29. Graham Jennifer, «Prespective: Only Fans' soft prostitution is ruining lives in real time», 12 Σεπτεμβρίου 2023, <https://www.deseret.com/2023/9/11/23859829/onlyfans-porn-degradation-culture-reframed>
 30. Halvorsen Monja, «Female Empowerment through OnlyFans?, A sociology of law analysis of tendencies and norms surrounding OnlyFans and the use of sex as a commodity in the digital realm», University of Oslo, Σεπτέμβριος 2022
 31. Hobbs M., Owen S. & Gerber L., «Liquid love? Dating apps, sex, relationships and the digital transformation of intimacy. *Journal of Sociology* 53(2), 2016
 32. Hochschild, Arlie Russell. *The managed heart: commercialization of human feeling*. Berkeley: University of California Press, 1983.

33. Ιλουζ Ενα, Ψυχρή Τρυφερότητα – Η άνοδος του συναισθηματικού καπιταλισμού, μτφρ. Στασινοπούλου Μ., επιμ. Βογιατζής Ι., Εκδόσεις: Oposito, Αθήνα, 2017
34. Ιλουζ Ενα, *Το Τέλος του Έρωτα – Μια Κοινωνιολογία των αρνητικών σχέσεων*; μτφρ. Παπαδουκάκης Δ., Αθήνα: Εκδόσεις του Εικοστού Πρώτου, 2021
35. Ιλουζ Ενα & Kaplan Dana, Ιλουζ Ε., Kaplan D., *Τι είναι το σεξουαλικό κεφάλαιο*; Μτφρ. Παπαδουλάκης Δ., επιμ. Χατζηχαραλάμπους Δ., Εκδόσεις Εικοστού Πρώτου, Αθήνα 2022
36. Jackson Candice, «Why shouldn't sign up for OnlyFans: Australian government warns against joining amateur porn site made famous by Z-list reality stars», 27 Απριλίου 2020 (Why you shouldn't sign up for OnlyFans. Australian government warns | Daily Mail Online)
37. Jones Angela, «Sex work in a digital era», *Sociology Compass*, 2015, [Sex Work in a Digital Era \(aegean.gr\)](https://doi.org/10.1111/soc1.12111)
38. Lopes, G. P., Vale, F. B. C., Vieira, I., da Silva Filho, A. L., Abuhid, C., & Geber, S. (2020). COVID-19 and sexuality: Reinventing intimacy. *Archives of Sexual Behavior*, 49(8), 2735–2738. <https://doi.org/10.1007/s10508-020-01796-7>
39. Mrobie, Angela, Reflections On Feminism, Immaterial Labor And The Post-Fordist Regime, Jan 2011, [New Formations](https://doi.org/10.1080/10704965.2011.561111) 70(1):60-76, DOI: [10.3898/NEWF.70.04.2010](https://doi.org/10.3898/NEWF.70.04.2010)
40. Muniz Carolina, «What is OnlyFans and how does it work: history and evolution of a controversial social network», 10 Οκτωβρίου 2023, <https://marketing4ecommerce.net/en/what-is-onlyfans-and-how-does-it-work-history/>
41. Nussbaum Martha, «Objectification», 24 *Philosophy and Public Affairs*, Research Library Core, 1995
42. Nayar-Jablonka, Kavita, Productive Women: Gender, Sex, and Labor in the Digital Cultural Economy, 2022, Doctoral Dissertations, 2701 <https://doi.org/10.7275/29322564>
43. Nussbaum Martha, «Women's Capabilities and Social Justice», *Journal of Human Development*, Vol 1., No. 2, 2000
44. Nussbaum, Martha, *Women and Human Development. The capabilities approach*, Cambridge, 2012.
45. Rosalind Gill, «Empowerment/Sexism: Figuring Female Sexual Agency in Contemporary Advertising», *Feminism and Psychology* 18/ 1, 2008
46. Rose, N. (1998). *Inventing our selves: Psychology, power, and personhood*. Cambridge University Press
47. Sanders T., Scoular J., Campbell R., Pitcher J., Cunningham S. «Internet Sex Work: Beyond the gaze», Springer, 2018
48. Smith, A. (2018). Participatory porn culture: Feminist positions and oppositions in the internet pornosphere. In I. Dusterhoeft, & P. Nixon (Eds.), *Sex in the digital age* (pp. 25–34). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315446240>
49. [Thomas H. Davenport](https://doi.org/10.2307/3850933), [John C. Beck](https://doi.org/10.2307/3850933), *The Attention Economy: Understanding the New Currency of Business*, Harvard Business Press, 30 Απρ 2001
50. Vingderman Aliza, Gabe Turner, «Is OnlyFans safe?», 5 Ιανουαρίου 2024, <https://www.security.org/digital-safety/is-onlyfans-safe/>

51. Zemsanova Ekaterina, «Practical and Moral Side of Women's Digital Rights to Privacy», Rights of Equality, Promoting Gender Equality and Women Empowerment, <https://www.rightsofequality.com/practical-and-moral-side-of-womens-digital-rights-to-privacy/>
52. Council of Europe, «Σεξισμός: Δες τον. Κατονόμασε τον. Σταμάτησε τον», (Σεξισμός: Δες τον. Κατονόμασε τον. Σταμάτησε τον. (coe.int)
53. Decriminalize Sex Work, End Human Trafficking, Promote Health and Safety <https://decriminalizesex.work/advocacy/sesta-fosta/what-is-sesta-fosta/>
54. Oxford Dictionary, Definition of Social Network <https://web.archive.org/web/20140626163945/http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/social-network>